

OnzeTaal

1

2016

De beste leraren
Nederlands over
hun vak

Erasmus en zijn
moedertaal

Holebi, lhbtqia?

Een nieuwe koepelterm
voor homo's, lesbo's, enz.

Meertalig opvoeden:
nog steeds een goed idee?

MK2015

Beschermvrouwe: H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden

Raamweg 1a
2596 HL Den Haag
telefoon: 070 - 356 12 20
fax: 070 - 392 49 08
e-mail: info@onzetaal.nl
Voor adreswijzigingen,
aanmeldingen en dergelijke:
administratie@onzetaal.nl

Taaladviesdienst: 0900 - 345 45 85,
ma-vr 9.30-12.30 uur (€ 0,80 per
minuut); e-mail: taaladvies@onzetaal.nl

Onze Taal op internet:
www.onzetaal.nl
(webredacteur: Raymond Noë)
Twitter: @onzetaal
Facebook: www.facebook.nl/onzetaal

Taalpost en TLPST
Zie www.taalpost.nl en www.tlpst.nl;
redactie: Erik Dams en Marc van
Oostendorp

Woordpost en Woordspot
Zie www.woordpost.nl en
www.woordspot.nl;
redactie: Taaladviesdienst

Het maandblad *Onze Taal* (oplage
29.000) is een uitgave van het Genoot-
schap Onze Taal (opgericht in 1931).
Het genootschap stelt zich ten doel
op een toegankelijke manier informatie
en advies te geven over (de Nederlandse)
taal, te enthousiasmeren voor taal en
een podium te zijn voor discussie over
taalkwesties.
De bijdragen in het tijdschrift weer-
spiegelen niet noodzakelijk de mening
van de redactie.
Voor het overnemen van artikelen is
toestemming van de redactie nodig.
De redactie regelt overnamerechten
van illustraties zo zorgvuldig mogelijk.
Wie toch meent aanspraken te kunnen
maken, verzoeken wij contact op te
nemen met de redactie.

Redactie
Saskia Aukema
Peter-Arno Coppen
Jaap de Jong
Peter Smulders
Kees van der Zwan

Bureau redactie
Saskia Aukema
Raymond Noë
Eva van Wijk
Kees van der Zwan (eindredactie)

Vaste medewerkers
René Appel, Mariëtte Baarda, Hans
Beelen, Ton den Boon, Aaf Brandt
Corstius, Ann De Craemer, Frank Dam,
Gaston Dorren, Ype Driessen, Matthias
Giesen, Jan Erik Grezel, Joop van der
Horst, Frank Jansen, Josje van Koppen,
Hein de Kort, Jan Kuitenbrouwer, Sterre
Leufkens, Berthold van Maris, Marten
van der Meulen, Folkert van der Meulen
Bosma, Guus Middag, Marc van Oosten-
dorp, Riemer Reinsma, Ewoud Sanders,
Nicoline van der Sijs, Matthijs Sluiter,
Erik van der Spek

Directie
Peter Smulders

Administratie
Heleen Bücker
Leonie Flipsen
Dhyana Pagie

Taaladviesdienst
Roos de Bruyn
Rutger Kiezebrink
Jaco de Kraker
Tamara Mewe
Lydeke Roos

Marketing
Paula Vrolijk-de Vries

Vaste adviseurs
Lexicografie en woordgeschiedenis:
Ton den Boon, Ewoud Sanders;
taalverandering: Joop van der Horst;
etymologie: Marlies Philippa, Nicoline
van der Sijs; woordenboeken en
idioom: Riemer Reinsma

Bestuur Genootschap Onze Taal
mr. G.C. (Gert) Haverkate, voorzitter
prof. dr. C.J.M. (Carel) Jansen, vice-
voorzitter
dr. E.H.C. (Els) Elffers, secretaris
drs. M.A. (Margot) Scheltema,
penningmeester
lic. M. (Martine) Tanghe
drs. L. (Livia) Versteegen

Ereleden
Wim de Bie en Kees van Kooten

Onze Taal verschijnt tienmaal per jaar,
met een dubbelnummer in februari/
maart en juli/augustus.
Prijs los nummer € 6,-.
Lidmaatschap (inclusief abonnement)
voor Nederland, Suriname, Aruba,
Curaçao en Sint-Maarten € 36,- per
jaar; België € 39,50; andere landen
€ 52,50 per jaar.
Digitale *Onze Taal* € 36,-; in com-
binatie met 'papieren' abonnement
€ 50,-.
Prijs collectief abonnement: op aan-
vraag.
Opzegging van het lidmaatschap dient
te geschieden vóór 1 november; het
eindigt dan op 31 december.
Prijs voor CJP-houders € 29,50 per jaar;
opgave voor CJP'ers uitsluitend aan
Stichting CJP, Postbus 3572, 1001 AJ
Amsterdam of via www.cjpdeals.nl.
Voor mensen met een leeshandicap
is *Onze Taal* ook in elektronische vorm
beschikbaar. Inlichtingen bij Dedicon:
0486 - 486 486. *Onze Taal* wordt in
elektronische vorm voor brailleschrift
beschikbaar gesteld door de CBB.
Inlichtingen: 0341 - 56 54 99.

Vormgeving: Manifesta, Rotterdam
(Karin Nas-Verheijen)
Druk: Habo DaCosta, Vianen

ISSN 0165-7828

“

We zijn als mens
gebouwd op
meertaligheid.

”

4 Jan Erik Grezel en Kees van der Zwan

“Ik wil uitstralen dat ik het vak prachtig vind”

Gesprek met de beste leraren Nederlands

12 Gaston Dorren

Meertalig opvoeden: nog steeds een goed idee?

De voordelen van kunnen schakelen tussen talen

14 Jaap de Jong

Wat als Erasmus ook Nederlands had geschreven?

De wonderlijke verhouding van Erasmus tot zijn moedertaal

18 Frank Jansen

Holebi, lhbt, lhbtqia?

Een nieuwe koepelterm voor homo's, lesbo's, biseksuelen, transgenders, asexuelen, enz.

Nieuw: column van Ann De Craemer

“In het huis van het Nederlands is het dialect de gezelligste kamer.”

Bladzijde 11

Blz. 27

En verder

- 10 De volgorde van betekenissen in Van Dale
- 20 Niemand noemt zijn kind nog Isis
- 23 Groenman-taalprijs voor Theo Nijland
- 24 Het geheime leven van *gespogen*

Rubrieken en series

- 7 Reacties
- 8 Vraag en antwoord: tips, trainingen en test
- 11 **NIEUW** De Craemer: Vlaamse dialectrevival?
- 17 Raarwoord: *behangenees*
- 17 Van Aaf tot z: *tonelig*
- 21 Namen op de kaart: de wereldkaart van Islamitische Staat
- 22 Ype
- 22 Taalpuzzel
- 25 Vertaald door ... Rutger Cornets de Groot
- 25 Iktionaire: simpeltaal
- 26 Onderzocht: schrijf maar Fries!
- 27 Beeldspraak: olifant in de kamer
- 27 Proftaal: hoofdbrekens
- 28 Webwinkel Onze Taal
- 29 Woordsprong: Zwitserlands
- 30 Tamtam: actualiteiten en opinie
- 32 Boeken
- 33 Matthias Giesen
- 33 Lezer
- 34 Gesignaleerd
- 34 Trouwe leden
- 35 Taaltje!
- 36 Ruggespraak

Omslagillustratie: Max Kisman

Binnenkort gaat het radio-programma *De Taalstaat* samen met *Onze Taal* weer op zoek naar de beste leraar Nederlands. Waar zijn de genomineerden zo goed in? Hoe maken ze hun leerlingen enthousiast? Gesprek met eerdere finalisten en een jurylid.

JAN ERIK GREZEL EN
KEES VAN DER ZWAN

“Ik wil uitstralen dat ik het vak prachtig vind”

Gesprek met de beste leraren Nederlands

“Een leerling zei eens: ‘Van u heb ik leren nadenken over taal en over wat er áchter taal zit.’ Ik was erg gevleid dat ik dat kennelijk voor elkaar had gekregen.” Heleen Ogier (44), docent Nederlands aan het Rijnlands Lyceum in Wassenaar, was in 2014 een van de finalisten in de eerste editie van de verkiezing ‘beste leraar Nederlands’. Zij is met drie andere eerder genomineerde docenten aangeschoven voor een gesprek over de vraag wat een goede docent Nederlands is. De vier zijn kandidaat gesteld door hun leerlingen en collega’s. Waarom juist zij?

Jan de Jong (41), Vlaams finalist in 2015 en docent aan het Mater Salvatorisinstituut in Kapellen: “Ik ben door een collega aangemeld, nota bene een leraar lichamelijke opvoeding. Hij kent mij als iemand die hartstocht en enthousiasme voor het vak uitstraalt. Mijn leerlingen vinden het nuttig dat ze

enkele vaardigheden, zoals het samenvatten van een tekst, ook kunnen toepassen bij bijvoorbeeld geschiedenis.”

De nominatie van Dieke Witter (63) kwam in 2014 uit heel onverwachte hoek. Zij gaf tot voor kort les op de Waldheim-mavo in Baarn. “Het waren de als lastig bekendstaande leerlingen die mij hebben voorgedragen. Ik vroeg hun waarom. ‘U legt het goed uit,’ zeiden ze, ‘en u bent streng en toch aardig. Bij u is het rustig in de klas en kunnen we werken. Zo leren we tenminste wat.’”

Quiz

Martijn Koek (44), docent aan het Keizer Karel College in Amstelveen, kreeg in 2014 de eerste prijs uit handen van onderwijsminister Bussemaker. “Ik ben genomineerd door een oud-leerling, omdat ik bij hem interesse voor literatuur gewekt heb. Ik wil

Finalisten van de
verkiezing 'beste
leraar Nederlands':
Martijn Koek,
Heleen Ogier,
Dieke Witter en
Jan de Jong (v.l.n.r.).

graag mijn passie voor taal overbrengen en leerlingen laten nadenken. Het gaat niet om 'goed' of 'fout', maar om de manier waarop ze tot een antwoord komen. Voor de bespreking van vier middeleeuwse verhalen, waaronder *Beatrijs* en *Van den vos Reynaerde*, had ik bijvoorbeeld een quiz gemaakt. Leerlingen mochten protesteren als ze het niet eens waren met de antwoorden op de vragen. Dat leidde tot discussie, bijvoorbeeld over de vraag of De Reinaert een goede naam voor een basisschool zou kunnen zijn; op die manier worden leerlingen uitgedaagd."

De verkiezing van 'beste leraar Nederlands' wordt sinds 2014 jaarlijks georganiseerd door het enige taalprogramma op de radio, *De Taalstaat* (zaterdags van 11.00 tot 13.00 uur, NPO Radio 1), in samenwerking met Onze Taal. De *Taalstaat*-redactie selecteert de twaalf toppers. Die presenteren zich live in het programma, waarna een vakjury de beste drie kiest, en een publieksstemming onder luisteraars uiteindelijk de winnaar aanwijst.

Waar let de jury vooral op? Peter-Arno Coppen, hoogleraar vakdidactiek van het Nederlands, *Onze Taal*-redacteur en een van de drie juryleden: "Een docent moet natuurlijk weten hoe je iets overbrengt. Maar kennis van het vak is ook belangrijk. Daarnaast is een vernieuwende of vakoverstijgende aanpak een pre." Dat bleek in 2015. De winnaar van dat jaar, Arnoud Kuijpers (27) van het Candea College in Duiven, staat bekend als de 'YouTube-leraar': hij maakt veel gebruik van eigen filmpjes waarin hij taalproblemen inzichtelijk maakt. Die zet hij op internet, en de leerlingen bekijken de filmpjes als huiswerk. Tijdens de les is er dan alle ruimte om een probleem te bespreken en ermee aan de slag te gaan in de vorm van oefeningen.

Structuur

Het lijkt een open deur: goede docenten hebben het lesgeven in de vingers én zijn thuis in hun vak. De vrouwelijke docenten in dit gezelschap leggen de nadruk op de didactische kant van de lessen Nederlands. Ogier: "Ik hou van het vak hoor, en ik heb altijd graag geschreven, maar ik vind vooral het lesgeven heel leuk. Daarbij zoek ik de raakvlakken met andere vakken, want Nederlands is ook aardrijkskunde en geschiedenis. Als ik gedichten behandel, stel ik aan de orde: waarom zijn die gedichten op die plek en op dat moment geschreven?" Een ander voorbeeld van haar vakoverstijgende aanpak: "Tegen

"Mijn jonge leerlingen zijn heel chaotisch. Als ze hun naam op een proefwerkblaadje moeten schrijven, staat er bijvoorbeeld alleen 'Fleur', alsof dat voldoende is. Ik leer ze om vaste stappen te zetten. Zonder structuur raken ze in paniek."

Martijn Koek herkent dat. "Veel brugklassers zijn ook onzeker door de grote overstap van de basisschool naar de middelbare school. Ze voelen dat ze de schoolkeus waar moeten maken. Ik houd rekening met de druk. Tot de herfstvakantie mogen ze alles herkansen. Er kan zó veel misgaan wat niets met gebrek aan capaciteiten te maken heeft."

D's en t's

Terug naar de vraag wat nu eigenlijk specifiek een goede docent Nederlands is. Koek: "Als docent wil ik uitstralen dat ik het vak prachtig vind. En ik zie graag dat ze na hun schooltijd ook iets hebben aan wat ze bij mij geleerd hebben. Als ze later boeken uit de bibliotheek halen omdat ik ze heb laten zien hoe rijk literatuur kan zijn, ben ik geslaagd."

Dat mag zo zijn, een docent moet ook concrete taalproblemen behandelen. Hoe snijden ze spellingkwesties aan? Ogier: "Die lessen over d's en t's? Dat vinden 'bruggers' dodelijk saai." Koek: "Niets is op zichzelf saai. Als ze spelling langzamerhand onder de knie krijgen, merken ze vanzelf dat het leuker wordt. De taak van de leraar is leerlingen te laten ervaren dat het niet saai is." De Jong kruipt in de

Verkiezing beste leraar Nederlands

Een hooggewaardeerd onderdeel van het radioprogramma *De Taalstaat* (zaterdags van 11.00 tot 13.00 uur, NPO Radio 1) is de verkiezing van de beste leraar Nederlands. Die vindt plaats in samenwerking met Onze Taal, en wordt gesteund door onderwijsorganisaties in Nederland en België. Genomineerden geven in een minuut of zeven hun kennis en kunde ten beste. Jan de Jong, genomineerde in 2015: "Het is radio, het gaat razend snel, hè. Daar was ik niet op voorbereid. Je moet jezelf 'pitchen'."

Peter-Arno Coppen, jurylid: "De drie leden van de jury zijn in de twee eerdere edities onafhankelijk van elkaar tot hetzelfde oordeel gekomen. De deelnemers hebben hun eigen sterke kanten. Dieke Witter bijvoorbeeld was sterk in klassenmanagement, terwijl Heleen Ogier en Martijn Koek hoog scoorden op vernieuwing." De hele procedure lijkt misschien wat willekeurig, maar Peter-Arno Coppen denkt dat het werkt: "Op deze manier is toch beslist kwaliteit komen bovendien." Presentator Frits Spits voegt eraan toe: "De bedoeling van de zoektocht is vooral ook om het vak van leraar Nederlands positief te belichten."

Wat zijn de plannen voor dit jaar? Spits: "We willen graag docenten die lesgeven aan vluchtelingen bij de verkiezing betrekken. Hoe maken zij buitenlanders wegwijs in onze taal? We hebben instanties als het COA benaderd, zodat gegadigden aangemeld kunnen worden. De zoektocht naar de beste leraar gaat begin januari van start; uiteindelijk wordt op 28 mei de winnaar bekendgemaakt."

"Ik zoek de raakvlakken met andere vakken, want Nederlands is ook aardrijkskunde en geschiedenis."

een brugklas die onvoldoende scoort op aardrijkskunde, zeg ik: 'Neem voor de volgende keer je aardrijkskundeboek mee.' Het blijkt dat ze in een tekst over bijvoorbeeld Zuid-Afrika geen structuur kunnen aanbrengen. Dan help ik ze op weg: 'Kijk, hier staat *Ten eerste*. Wat zal er dan verderop staan?'"

De docenten in gesprek; in het midden: jurylid Peter-Arno Coppen.

Foto: Saskia Aukema

huid van de leerling: “Ik zeg: ‘Dit gaan jullie niet boeiend vinden.’ Dan valt het altijd mee.”

Witter benadrukt het belang van succesbeleving: “Kinderen op het vmbo vinden het prima om iets in te slijpen en regels te leren. Zo presenteert ik het ook: we gaan er even flink tegenaan met die spellingregels, en dan weet ik zeker dat jullie een goed cijfer zullen halen. Bovendien begrijpen vmbo-leerlingen heel goed dat een sollicitatiebrief foutloos moet zijn.”

Koek geeft veel les in de bovenbouw van de havo en het vwo. Hij probeert leerlingen aan te zetten tot reflectie. “Wij kijken verder dan alleen de regels. Ik laat ze zien dat iedereen spelfouten maakt. Hoe komt dat? En waarom is het belangrijk om goed te spellen?”

Tienerzwangerschappen

Spelling staat niet te boek als het meest spannende aspect van het vak. Veel docenten zijn Nederlands gaan studeren vanwege hun belangstelling voor literatuur. Dat geldt zeker ook voor De Jong. Bij zijn

leerlingen wil hij liefde voor literatuur kweken.

“Maar daarbij probeer ik zo veel mogelijk aan te sluiten bij hún wereld. *Beatrijs* koppel ik aan tienerzwangerschappen. En van *Van den vos Reynaerde* heb ik een rapversie laten horen; op die manier is die moeilijke Middelnederlandse tekst, met al die dubbelzinnigheden, voor hen een stuk duidelijker geworden.”

Koek: “Enthousiasme wek je ook op door leerlingen te laten ervaren dat ze wat leren. We hadden in de hoogste klassen *De engelenmaker* van Stefan Brijns gelezen, een boek waar je inhoudelijk van alles mee kunt. De leerlingen zouden er een toets over maken. Toen besloten mijn collega’s en ik om de toets een les van tevoren al te geven; ze mochten met elkaar overleggen wat goede antwoorden zouden kunnen zijn. Dat lokte een gesprek uit, en daardoor gaat zo’n boek veel meer leven.”

Hoe eigentijds en spannend docenten hun lessen ook maken, ze zijn gebonden aan eindexameneisen. De schoolleiding houdt secuur het slagingspercentage bij de examens in de gaten. In Nederland is leesvaardigheid het belangrijkste onderdeel van het centraal schriftelijk examen. Dat bestaat uit een pittig essay met vragen en opdrachten. Het onderdeel is omstreden. Het toetst eigenlijk geen taalvaardigheid, maar vooral “examenvaardigheid”, zo schreef een aantal hoogleraren Nederlands twee jaar geleden in een petitie aan de Tweede Kamer. Hoe pakken de beste docenten Nederlands de voorbereiding op dat examen aan? Ogier: “Met leerlingen probeer ik na te gaan hoe je tot ‘het goede antwoord’ komt. Dat is inderdaad een training in het trucje. Leerlingen moeten zich gaan afvragen wat de toetsmaker wil horen. Het deugt niet, maar we willen dat ze slagen. We zitten nu eenmaal in dat keurslijf.”

Koek doet het anders. “Ik gebruik bij het oefenen niet alleen bestaande teksten, maar laat de leerlingen ook zélf een tekst schrijven, die ik dan via een beamer projecteer. Dan gaan we na wat er voor goe-

Hoogleraren: vak Nederlands moet aantrekkelijker

Half december pleitten vier hoogleraren in de *NRC* voor vernieuwing van het schoolvak Nederlands. Volgens de neerlandici – Yra van Dijk, Marc van Oostendorp, Thomas Vaessens en Arie Verhagen – zijn leraren en leerlingen ontevreden over het lesprogramma Nederlands, en vinden scholieren het een saai vak. Ze willen dat er een commissie van deskundigen komt die werkt aan een nieuw leerplan en een nieuwe lesmethode.

Wat vinden de beste docenten van dit initiatief? Martijn Koek: “Het is goed dat het pleidooi vooral lijkt te gaan over de inhoud van het vak, en het niet de zoveelste oproep is voor meer ICT, en de ‘docent als begeleider.’” Ook Jan de Jong en Heleen Ogier zijn positief. Ogier: “Nederlands is zoveel meer dan d’tjes en t’tjes op de juiste plaats zetten. Ik mis nu de tijd en ruimte voor verdieping.” Dieke Witter benadrukt de rol van de leraar: “Goede lesprogramma’s zijn belangrijk, een goede docent is cruciaal.” (Zie ook blz. 30.)

de en foute antwoorden bij te verzinnen zijn, en dan komen vanzelf ook de ‘trucjes’ ter sprake. Leerlingen zijn er op die manier heel sterk bij betrokken, want het is hun eigen werk.”

Communicatiever

Wat is er allemaal veranderd sinds de docenten zelf in de schoolbanken zaten? Jan de Jong: “Het vak is veel communicatiever geworden. Training in vaardigheden als argumenteren en structurerend lezen maken nu de hoofdmoot uit, niet enkel de kennis van de taal. Ikzelf zou graag meer met leerlingen praten over mooie boeken. Leerlingen doen dat ook graag, als ze er maar geen leesverslag over hoeven schrijven.”

Volgens Koek zijn de overeenkomsten met vroeger veel groter dan de verschillen. “De technologische middelen en manieren veranderen, en je hoort

steeds meer dat de docent een begeleider van het leerproces aan het worden is. Maar inhoudelijk wijzigt er niet veel. Wél wordt het onderdeel literatuur steeds kleiner.” Witter, met veertig jaar leservaring: “Leerlingen veranderen niet wezenlijk. Onze benadering verandert. In de jaren zeventig werkte ik op een landbouwschool. Ik had veel probleemkinderen in de klas, lastig om mee te werken. Ik liet ze het tijdschrift *Boerderij* meenemen van huis, en dat sprak ze aan. Achteraf denk ik: een groot deel was dyslectisch, autistisch en noem maar op. Zo worden die leerlingen nu gediagnosticeerd. Dat bestond toen ook, maar we benoemden het niet.”

Volgens Ogier zijn leerlingen tegenwoordig veel mondiger en vrijer, maar ook onzekerder. Zelfs haar brugklasleerlingen zitten bijna allemaal op huiswerkbegeleiding. “De druk om optimaal te presteren is groot.” <

Reacties

‘Wij herkennen ons niet in dat beeld’

DANIËL DE JONGH - UTRECHT

Ton van der Wouden behandelt in het oktobernummer de uitdrukking ‘Wij herkennen ons niet in dat beeld’, die geregeld door bedrijven, organisaties en ministeries wordt gebruikt. Voor deze standaardreactie heb ik een allergie ontwikkeld, niet alleen door de voorspelbaarheid ervan (die doorgaans groter wordt naarmate de ernst van de aantijgingen of misstanden toeneemt), maar vooral ook omdat ik vaak de indruk krijg dat deze woorden in werkelijkheid betekenen: ‘Wij herkennen ons natuurlijk volledig in het geschetste beeld, maar zijn absoluut niet van plan daar consequenties aan te verbinden.’

Paddestoelnamen

JAN VAN DEN ENDE - BRIELLE

Met veel genoegen las ik het ‘gezwam’ van Kees van Reenen in zijn artikel over paddestoelnamen (‘Donkere pronkridder verleidt gesluisde dame’) in het oktobernummer. Toch had ik achteraf het gevoel dat er een fraaie kans gemist is:

Reuzenparasollen.

waarom vond de titelsceën van Van Reenens sprookjesverhaal niet plaats onder de ‘reuzenparasol’? Deze paddestoel is voor mij (en mijn gezin) als liefhebber van eetbare paddestoelen echt hét culinaire hoogtepunt!

Engels in de kleuterklas

NICO VAN DER VLIST - ZUIDHORN

In de novemberaflevering van de rubriek ‘Tamtam’ wordt gemeld dat het Platform Onderwijs 2032 het kabinet aanbeveelt om al in de kleuterklas met Engelse les te beginnen. Ik ben daar een groot voorstander van. Er is niets belangrijkers dan dat toekomstige wereld-

bewoners, niet gehinderd door taalproblemen, met elkaar kunnen converseren. Er zijn echter verschillende soorten Engels: het Amerikaanse Engels, dat kinderen meestal al op tv horen, en het Britse Engels – twee varianten die grammaticaal en qua uitspraak van elkaar verschillen. Mijns inziens moet duidelijk worden gekozen welke variant wordt onderwezen. Mijn voorkeur zou uitgaan naar de Britse variant.

Beschikken

JOS MOORTGAT - ROTTERDAM

Als Vlaming wil ik graag reageren op het artikel ‘Ronald legt Elche op zijn boterham’, waarin Marijke von Bergh de taal van de Vlaamse sportzender *Sporza* belicht (*Onze Taal* november). Het daarin gegeven citaat “Mitrović mocht beschikken en Kljestan kwam het middenveld wat meer stofferen” wordt geparafraseerd als “Mitrović kwam het veld in voor Kljestan.” Ik weet weliswaar heel weinig van voetbal, maar dit klopt niet. Als in mijn diensttijd een meerdere tegen een mindere zei dat hij mocht (of kon) beschikken, betekende dit dat het onderhoud ten ein-

Reacties naar:

redactie@onzetaal.nl, of

Redactie *Onze Taal*, Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag.

Formuleer uw reactie kort en bondig, bij voorkeur in niet meer dan 250 woorden.

de was en de militair mocht gaan. Dus het eerste deel van de zin moet wel betekenen dat Mitrović het veld moest verlaten. Uit het tweede deel begrijp ik dat Kljestan wat kleur kwam brengen op het middenveld, en dat hij dus Mitrović verving.

Aanhalingstekens

JAAP VERHAGE - UTRECHT

Gerrit Lansink signaleert in de rubriek ‘Taalgernissen’ in het oktobernummer dat in bijvoorbeeld ‘t en ‘n steeds vaker de apostrof op z’n kop geplaatst wordt (dus als een ‘zesje’ in plaats van een ‘negentje’). Dat komt doordat de tekstverwerker zo’n apostrof als een ‘aanhalingsteken openen’ beschouwt. Jaren geleden heb ik de automatische plaatsing van zulke aanhalingstekens in Word gedeactiveerd, zodat ik voortaan zelf kon plaatsen wat, waar en wanneer ik wilde. Voor wie hierin geïnteresseerd is: de handleiding is te lezen op de website van *Onze Taal*: www.onzetaal.nl/apostrofs. <

Vraag en antwoord

SPREEKWOORDELIJK

In 'Spreekwoordelijk' elke maand aandacht voor de herkomst van een spreekwoord, gezegde of uitdrukking.

Illustratie: Matthijs Sluiter

Door roeien en ruiten

? In de *Volkskrant* stond eind november in een lezersbrief dat koningin Wilhelmina “door roeien en ruiten wist te gaan”. Wat betekent *door roeien en ruiten gaan*, en waar komt die uitdrukking vandaan?

Door roeien en ruiten gaan betekent ‘zich nergens door laten weerhouden’, ‘alles op alles zetten’, ‘alles in het werk stellen (om iets te bereiken)’. Vergelijkbare uitdrukkingen zijn *alle remmen losgooien*, *geen middel onbeproefd laten* en *alle registers opentrekken*.

Het woord *roeien* in deze uitdrukking is een informele variant van *roeden*, waarmee de latjes worden bedoeld die het raamwerk van een venster vormen; *roeden* is het meervoud van *roede* of *roe*. Het woord *ruiten* verwijst naar de (uit meerdere delen bestaande) vensterruit. Wie ‘door roeden/roeien en ruiten gaat’, gaat dus overal dwars doorheen, en laat zich nergens door weerhouden.

De uitdrukking is relatief jong. In het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (dat het Nederlands van de vijftiende tot begin twintigste eeuw beschrijft) komt ze niet voor, en ook niet in hét standaardwerk op dit gebied: het spreekwoordenboek van dr. F.A. Stoett uit 1923. In negentiende-eeuwse kranten stonden wel soms berichten over gevallen waarbij letterlijk roeden en ruiten waren vernield: “Het raam evenwel is voor ‘t grootste gedeelte beroofd van roeden en ruiten” (1854), “Bij den bakker (...) werden roeien en ruiten stuk geslagen” (1886). Destijds was *roeden/roeien en ruiten* dus wel een min of meer vaste woordgroep, maar van een uitdrukking was nog geen sprake.

In de twintigste eeuw werd *roeden/roeien en ruiten* wel steeds vaker figuurlijk gebruikt. De oudste vindplaats tot nu toe is van 1927: “En springt niet àl te woest door roeden en ruiten!” Uit 1951 dateert dit citaat: “(...) dat moet gebeuren, al moet hij door roeien en ruiten.” Tegenwoordig wordt de uitdrukking vooral met het werkwoord *gaan* gecombineerd.

Doordat de herkomst van *roeien* niet meer voor iedereen herkenbaar is, komen er allerlei verhaspelingen van de uitdrukking voor, zoals *door ramen en ruiten gaan*, *door roem en ruiten gaan*, *door riemen en ruiten gaan* en – misschien wel de beeldendste variant – *door deuren en ruiten gaan*.

Beslagen/aangeslagen ruiten

? Wat is juist (of beter): ‘De ruiten van de auto waren beslagen’ of ‘De ruiten van de auto waren aangeslagen’?

De gewoonste formulering is ‘De ruiten waren beslagen.’ In de grote Van Dale is de bedoelde betekenis van *aanslaan* wel te vinden – “*de ruiten slaan aan*: worden met fijne waterdeeltjes bedekt” – en in de praktijk komt ze zeker ook wel voor, maar *beslaan* is toch een heel stuk gewoner. Volgens Taaladvies.net, de taaladvieswebsite van de Nederlandse Taalunie, is het zelfs maar zeer de vraag of *aangeslagen ruiten* wel tot de standaardtaal gerekend kan worden.

De betekenis ‘met vocht overdekt worden’ van *aanslaan* is al te vinden in het eerste deel van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, uit 1865. Toch is deze betekenis van *aanslaan* in de praktijk blijkbaar niet erg aangeslagen.

Er bestaat trouwens een opmerkelijke overeenkomst tussen *beslaan* en *aanslaan*: oorspronkelijk konden deze woorden alleen slaan op datgene wat zich ergens op vormt, dus bijvoorbeeld ‘Het vocht beslaat de ramen’ of ‘Het vocht slaat de ramen aan.’ Later verschoof de betekenis naar datgene wat bedekt werd, en konden ook de ramen zelf ‘beslaan’ dan wel ‘aanslaan’.

Vlaamse ruit/Ruit

? Wat is de juiste spelling: *de Vlaamse ruit* of *de Vlaamse Ruit*?

De Vlaamse Ruit/ruit is een sterk verstedelijkt gebied waar onder meer Antwerpen, Brussel, Gent en Leuven toe behoren, en dat min of meer de vorm van een ruit heeft. Dit gebied, waar een paar miljoen mensen wonen, is enigszins vergelijkbaar met de Randstad in Nederland.

Dan de schrijfwijze: wat ons betreft is er voor *Vlaamse Ruit* het meest te zeggen. Ook onze collega’s van de Taaltelefoon in Brussel hebben een voorkeur voor deze spelling. In de grote Van Dale (2015) is echter voor *Vlaamse ruit* gekozen.

Voor het hoofdlettergebruik in aanduidingen van gebieden bestaan geen duidelijke spellingregels. Als een aanduiding onmiskenbaar als aardrijkskundige naam fungeert, zoals bij *Randstad* het geval is, is een hoofdletter juist. Maar dat is soms voor discussie vatbaar: zo schrijft Van Dale *Lage Landen* met hoofdletters en *groene hart (van Holland)* met kleine letters; in de *Spellingwijzer Onze Taal* is gekozen voor *Lage Landen* en *Groene Hart*. Omdat *Vlaamse Ruit/ruit* een eenduidige gebiedsaanduiding is, is er veel voor te zeggen om het als naam met twee hoofdletters te schrijven.

De Vlaamse ruit/Ruit.

SPQ/Robin / Wikimedia

Geruit

? Hoe komt het eigenlijk dat je kunt spreken van 'geruit papier' en 'een geruite jurk'? *Ruiten* is toch geen werkwoord?

! *Geruit* ziet er inderdaad uit als het voltooid deelwoord van het werkwoord *ruiten*, maar zo is het niet ontstaan. Het voorvoegsel *ge-* kan op verschillende manieren gebruikt worden, en heeft zo in de loop van de tijd tal van woorden opgeleverd die niets met een voltooid deelwoord te maken hebben.

Zo kan *ge-* in combinatie met een zelfstandig naamwoord (en een *d* of *t* erachter) onder meer de betekenis 'voorzien (zijn) van', 'met' of 'lijkend op' uitdrukken: *geschubd* bijvoorbeeld betekent 'met schubben', *gemarmerd* is 'op marmer lijkend', en *geruit* betekent 'voorzien van ruiten' of 'met ruitvormen'. Veel van dit soort woorden hebben betrekking op uiterlijke kenmerken, zoals *gespied* en *breedgeschouderd*, of op vormen of patronen, zoals *gestreept*, *gemarmerd* en *geruit*.

Ramen/ruiten

? Is er verschil in betekenis tussen *ramen* en *ruiten*?

! In de betekenis 'glazen venster waar je doorheen kunt kijken' zijn *raam* en *ruit* synoniem. Van die twee is *raam* het gewoonst, bijvoorbeeld in

Je zeemt 'ramen', niet 'ruiten'.

de *ramen zemen* en door het *raam* kijken. In sommige contexten is *ruit* dan weer gewoner; zo wordt er bij auto's gesproken van *voorruit* en *ruitenwisser*.

Het woord *raam* duidde oorspronkelijk het raamwérk van een venster aan: de houten of metalen omlijsting dus. Het deel dat van glas is, werd aangeduid met *ruit(en)*. Maar al in de achttiende eeuw kon *raam* ook de glasruit aanduiden, zo blijkt uit het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*.

Ook *ruit* heeft trouwens een betekenisuitbreiding gekend. De oudste – en nog steeds veelgebruikte – betekenis is 'schuin vierkant dat op zijn punt staat'. Omdat sommige vensters oorspronkelijk ruitvormig waren, kreeg *ruit* ook de betekenis 'vensterglas'; dat bleef zo toen er ook rechthoekige en vierkante ramen kwamen.

TAALTRAININGEN

Ook dit jaar bieden we weer taaltrainingen aan. Er staan op dit moment trainingen gepland op dinsdag 16 februari, zaterdag 12 maart, donderdag 17 maart en dinsdag 19 april. Al deze trainingen vinden plaats in de Openbare Bibliotheek Amsterdam.

Leden van Onze Taal kunnen met **korting** deelnemen. Meer informatie vindt u op www.onzetaal.nl/taaltrainingen en op www.onzetaalwebwinkel.nl/taaltrainingen.

MEER TAALADVIES?

Direct antwoord op een taalvraag? De Taaladviesdienst is elke werkdag van 9.30 tot 12.30 uur bereikbaar op 0900 - 345 45 85 (zie ook het colofon). Op onze website worden bovendien ruim 2000 taalkwesties behandeld: www.onzetaal.nl/taaladvies.

Voor spellingkwesties kunt u sinds kort ook terecht op onze nieuwe spellingwebsite: www.spellingsite.nu. Daar is de spelling van vele tienduizenden woorden en namen te vinden, met bij elk woord uitleg over het hoe en waarom daarvan.

A. Test uw spellingkennis

- a. empathisch
b. empatisch
c. emphatisch
- a. escadron
b. eskadron
c. esquadron
- a. rabarbertinctuur
b. rabarber tinktuur
c. rabbarbertinktuur

B. Vergroot uw woordenschat

- djinn*
a. geest
b. Japanse krijger
c. kleurloze sterkedrank
- pinkogen*
a. een traantje wegvegen
b. met halfdichte ogen kijken
c. druppelend urineren
- taf*
a. effen stof
b. mannengewaad
c. steensoort

C. Zoek de fouten

- In dit door de bisschop van Rome ingelaste jubeljaar 2016 zullen twijfelloos meerdere sectes erop wijzen dat het einde der tijde naderbij is.
- Hopelijk worden de rooms-katholieke geestelijken in hun scharlakenrode en purpere soetanes niet verontrust door de profetie dat de Paus bij de apokalyps zijn rijk versierde statiestola moet afleggen.

D. Extra

Hoe heet dit deel van een bloem: meeldraad, stamper, stempel, zaadlijst?

De antwoorden vindt u op bladzijde 34 van dit nummer.

KORTE TAALTIPS

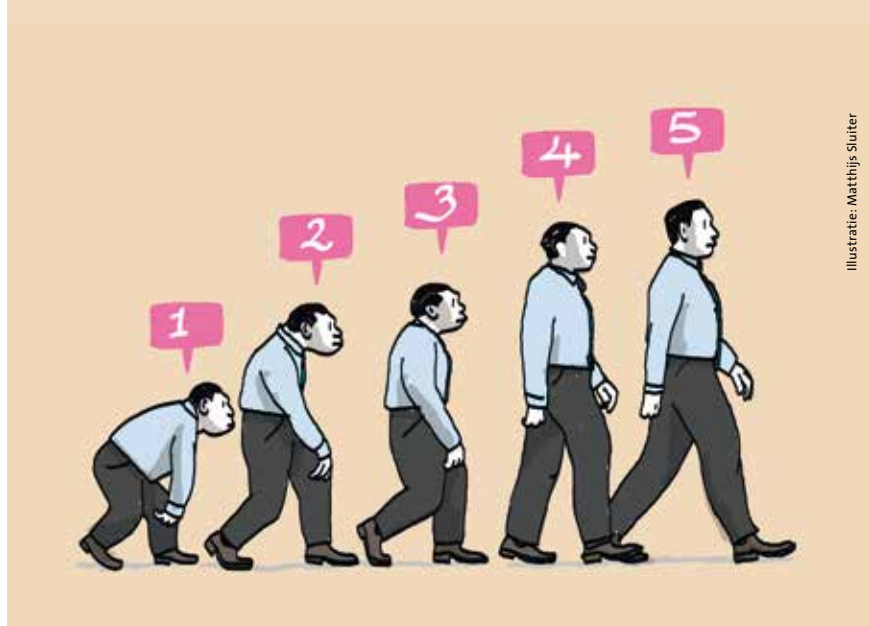
De/het idee In de betekenis 'plan' is *het idee* juist. In filosofische contexten is *de idee* ook mogelijk. >> www.onzetaal.nl/idee

Toast/toost *Toast(je)* betekent 'geroosterd brood' of 'cracker(tje)'; *toost* betekent 'heildronk'. >> www.onzetaal.nl/toost

Stagiair(e) Met *stagiaire* kan alleen een vrouw bedoeld zijn. Als een man bedoeld is (of bedoeld kan zijn), is *stagiair* juist. >> www.onzetaal.nl/stagiaire

Is de volgorde waarin Van Dale de woordbetekenissen zet wel de juiste? Neerlandica en oud-universitair-docent Nederlandse taalkunde Ariane van Santen vraagt het zich af, en Van Dale geeft antwoord.

ARIANE VAN SANTEN

Illustratie: Matthijs Sluiter

Oudste betekenis eerst?

De volgorde van betekenissen in Van Dale

Berthold van Maris gaat in zijn artikel ‘Woordenboek als wiki’ (*Onze Taal* oktober) in op de nieuwe editie van de grote Van Dale. Hij heeft het vooral over het extraatje in de onlineversie: de ‘Van Dale wiki’, waarin gebruikers suggesties kunnen doen voor toevoegingen, zoals ontbrekende betekenissen. Helaas wordt er in zijn artikel niet gesproken over de volgorde waarin Van Dale de verschillende betekenissen presenteert. Tot op de dag van vandaag is die chronologisch: er wordt begonnen met de oudste betekenis, ook als die (sterk) verouderd is. Kijk maar eens naar het trefwoord *vakantie*. De nieuwste grote Van Dale geeft als eerste betekenis: “*juridisch* dag(en) waarop ..., naderhand tijd waarin geen gerechtszittingen plaatshebben, geen rechtspleging plaats heeft”. Sommige ouderwetse woorden zijn wél uit de nieuwe editie geschrapt, waarom dan zo’n oude betekenis – en dan ook nog zonder de vermelding ‘verouderd’ – gehandhaafd?

Daar kunnen redenen voor zijn. Van Dale beschrijft niet alleen het huidige Nederlands maar biedt ook “een terugblik op de ontwikkeling van de Nederlandse woordenschat van circa 1880 tot 2015” (Inleiding, blz. xiv). Alleen was de geciteerde betekenis van *vakantie* halverwege de negentiende eeuw al niet meer de prominente. In 1864 geeft de oer-grote Van Dale van de zwagers Calisch & Calisch als eerste betekenis al: “vrije (school-) tijd, rusttijd, verpozing, tijd waarin het vergund is niet te werken”. Hoe ver moet je teruggaan?

Flexibel

Ook zou via de chronologische volgorde de betekenisontwikkeling van een woord duidelijk worden. Maar de relatie tussen de (ver)oud(erd)e betekenis en de jongere wordt in Van Dale nu juist vaak impliciet gelaten.

Hoofdredacteur Ton den Boon typeert het woordenboek in het stuk van Van Maris als “werk in uit-

voering”. Er wordt veel werk gemaakt van het opnemen van nieuwe woorden (zoals *dodebomenmedia*), en het schrappen van ouderwetse (zoals *snuistergeld*). Ik vraag vooral aandacht voor een actuele beschrijving van de woordbetekenis. Die is niet star, maar flexibel, en moet in een woordenboek dus van tijd tot tijd bijgesteld worden. Ook de kernbetekenis, waaruit de andere betekenissen voortvloeien, is aan verandering onderhevig, en valt niet altijd samen met de oudste. Ik pleit ervoor bij een volgende editie kritisch te kijken naar de volgorde waarin betekenissen worden opgesomd. Volgens mij is dat noodzakelijk voor een woordenboek dat niet bestemd is voor wetenschappers maar voor de alledaagse gebruiker.

Reactie Van Dale

TON DEN BOON - HOOFDREDACTEUR VAN DALE
JAAP PARQUI - UITGEVER VAN DALE

De redactie van de grote Van Dale staat altijd open voor adviezen om de bruikbaarheid van het woordenboek te verbeteren, bijvoorbeeld als het gaat om modernisering van de definities. In feite doen we dat ook al: inhoudelijke actualisering en herformulering in hedendaags Nederlands zijn een permanente taak van de makers van de grote Van Dale. Moderniseren wil echter niet zeggen dat oude woorden en verouderde betekenissen meteen ook maar geschrapt moeten worden. Historische informatie over de ontwikkeling van woordbetekenissen kan het hedendaagse woordgebruik juist verhelderen.

Zo is het interessant te zien dat het hierboven aangehaalde voorbeeld *vakantie* eerst als juridische vakterm (‘tijd waarin geen gerechtszittingen plaatshebben’) en vervolgens als onderwijsterm (‘tijd waarin er geen lessen gegeven worden’) ingeburgerd is geraakt, om pas daarna ‘vrije tijd in het algemeen’ te gaan betekenen. Dat de juridische betekenis al in de

negentiende eeuw verouderd was, zoals Ariane van Santen stelt, is betwijfelbaar. Niet alleen vermelden hedendaagse juridische woordenboeken het lemma *vakantie* in de juridische betekenis, ook de taalwerkelijkheid laat zien dat het woord nog steeds in de juridische betekenis wordt gebruikt (getuige contexten als de artikeltitel 'De tbs-gestelde en de vakantie van de rechtbank'). Overigens vermeldt de grote Van Dale bij deze betekenis expliciet het label *juridisch*. De gebruiker die uitsluitend in de niet-vaktalige betekenissen geïnteresseerd is, kan dat label desgewenst gebruiken als een signaal om meteen naar een volgende betekenis te navigeren.

Dagkoersen

De kern van het betoog van Ariane van Santen is echter niet het schrappen van (ver)oud(erd)e betekenissen, maar het advies om af te stappen van de chronologische lemmaopbouw. Dat is in onze ogen geen goed advies.

Het voor de hand liggende alternatief van een chronologische lemmaopbouw is een lemmaopbouw op basis van frequentie. Daarbij wordt bij trefwoorden met meer dan één betekenis ('polyseme' woorden) de meestvoorkomende betekenis als eerste vermeld. Dat klinkt goed, maar er kleven nadelen aan.

Ten eerste hebben sommige polyseme woorden betekenissen die ongeveer even frequent zijn, waardoor aanvullende criteria (in willekeurige volgorde van belangrijkheid) gaan bepalen welke betekenis als eerste wordt vermeld. Bovendien is frequentie afhankelijk van de woordverzameling (het corpus) die wordt gebruikt én van het meetmoment. Daardoor kan de betekenisvolgorde van polyseme trefwoorden van editie tot editie verschillen. De 'dagkoersen' kunnen er zelfs voor zorgen dat betekenissen die wellicht tijdelijk populair zijn vóór oudere betekenissen komen te staan. Neem *volger*. Anno 2016 is dat vaker een 'trouwe lezer van iemands berichten op een sociaal netwerk' dan een 'volgeling'. Moet die nieuwe betekenis daarom opeens vóór de oudere betekenissen worden vermeld?

Lemmaopbouw op basis van frequentie kan er tevens toe leiden dat een figuurlijke betekenis vóór de letterlijke komt te staan. Dat leidt tot onlogische verwijzingen en – in het papieren woordenboek – tot onprettig leesbare woordenboekartikelen.

Natuurlijk denkt de redactie van de grote Van Dale na over de verschillende typen lemmaopbouw. De

Anno 2016 is *volger* vaker een 'trouwe lezer van iemands berichten op een sociaal netwerk' dan een 'volgeling'.

conclusie: frequentie is wellicht een alternatief voor een woordenboek dat alleen de hedendaagse taal beschrijft, maar voor een woordenboek zoals de grote Van Dale, dat de taal van een langere periode beschrijft, blijft de chronologische lemmaopbouw de beste optie. <

De Craemer

Ann De Craemer schrijft voortaan maandelijks een column over allerlei taalzaken. Vorig jaar berichtte ze in *Onze Taal* al over Vlaamse kwesties.

Vlaamse dialectrevival?

'Tès geweun een prente.' Wie in Vlaanderen deze zin uitsprekt, krijgt de lachers op zijn hand. Bijna iedereen denkt op dat moment aan de fictiereeks *Bevergem*, die twee maanden op Canvas liep en een ware hype werd. Hoofdpersonage is Freddy De Vadder, die vanuit Gent naar het West-Vlaamse dorp Bevergem is gevlucht. Daar duikt in elke aflevering in zijn loft een vrouw op die zó sexy is uitgedost dat de mond van Freddy's gasten er letterlijk van openvalt. Maar, zegt Freddy relativerend: "Tès geweun een prente" – West-Vlaams voor: 'Het is gewoon een mooie vrouw.'

In *Bevergem* kwam geen woord standaardtaal voor, en het dialect bepaalde voor een groot deel de hype rond de reeks. Bete kent het succes van het Bevergems ook dat het dialect in Vlaanderen aan een revival toe is? Ik geloof het niet. Waarschijnlijk is de toenemende aandacht voor het dialect juist een signaal dat het steeds meer onder druk komt te staan – alsof mensen onbewust beseffen dat streektaalen erfgoed aan het worden zijn.

Dat dialect erfgoed wordt, blijkt ook uit 'Stemmen uit het Verleden' van de Universiteit Gent. Een verzameling dialectopnames die de universiteit in de jaren zestig en zeventig maakte, werd gedigitaliseerd en is sinds kort raadpleegbaar op Dialectloket.be. 783 opnames op 550 plaatsen in België brengen ons de levensverhalen van honderden sprekers die zijn geboren rond de eeuwwisseling van de negentiende en de twintigste eeuw.

Dit wijst er dus allemaal op dat onze dialecten aan het verdwijnen zijn. Heel jammer is dat. Ik ben zelf opgevoed in het dialect, en in het huis van het Nederlands vergelijk ik mijn dialect graag met de gezelligste kamer, waar het haardvuur brandt en ik mijn familie en beste vrienden vind. Maar zoals zo veel Vlamingen kreeg ik op school te horen dat dialect marginaal is, of slecht voor de opvoeding van je kinderen. Dat idee heeft ertoe geleid dat steeds meer mensen geen dialect meer met hun kinderen praten. Nochtans is dialect niet schadelijk voor de talige opvoeding. Altijd heb ik de woorden onthouden van mijn professor Nederlandse taalkunde Johan Taeldeman: als je je kinderen in het dialect opvoedt, worden ze net tweetalig. Ik heb geen kinderen, maar praat tegen mijn neefje en nichtje altijd West-Vlaams.

Maar ik ben een uitzondering. De opmars van de tussentaal – een Vlaamse variant van het Nederlands die zich tussen standaardtaal en dialect bevindt – is onomkeerbaar. Ik zal die met de bril van de taalkundige met interesse bestuderen, maar als dialectspreker blijven vervloeken. Tussentaal leidt in de woordenschat namelijk tot eenheidsworst: straks zal iedereen bij de slager om 'ham' vragen, terwijl je in het Bevergems nog 'espe' bestelt. Het verlies van die variatie maakt ons als taalgebruikers allen een pak armer.

ANN DE CRAEMER

Moet je kinderen meertalig opvoeden? Nee, zei men vroeger, dat brengt ze in de war. Jawel, klonk het vervolgens, want het geeft ze juist een voorsprong. Maar de laatste tijd neemt de twijfel weer toe.

GASTON DORREN

Meertalig opvoeden: nog steeds een goed idee?

De voordelen van kunnen schakelen tussen talen

In grote delen van Azië en Afrika zouden mensen een beetje moeten lachen om onze discussie over meertalig opvoeden. Het is daar vanzelfsprekend om meerdere talen te kennen. Als de moeder één kleine streektaal spreekt en de vader een andere, leren de kinderen beide. Ook al is het gezin eentalig, dan nog hebben de kinderen op zeker moment vaak een tweede taal nodig om zich verstaanbaar te kunnen maken in de grote stad een eindje verderop. En in veel Afrikaanse landen is de taal van onderwijs en bestuur nóg weer een andere. Het is al met al voor miljarden mensen vanzelfsprekend dat ze geregeld ‘taalschakelen’. Ze doen dat moeiteloos, en aan geestelijke verwarring lijden ze allerminst. Je zou zelfs kunnen zeggen dat eentaligheid een luxe is die alleen native speakers van grote talen zich kunnen veroorloven.

Hoewel: een luxe – is het niet eerder een handicap? Die indruk is de laatste tien, vijftien jaar zeker

gewekt. Meertaligen, zo bleek uit meerdere onderzoeken aan verschillende universiteiten, verslaan de sprekers van één enkele taal op diverse fronten. Al op jeugdige leeftijd kunnen ze hun aandacht scherper focussen, hebben ze een krachtiger werkgeheugen en schakelen ze soepeler tussen twee lastige taken. Al die vermogens samen worden ook wel ‘executieve functies’ of ‘cognitieve besturing’ genoemd – een soort Windows van het brein. Ook zouden meertalige kinderen jonger beginnen met lezen, creatiever zijn, makkelijker een andere taal leren en zich eerder kunnen verplaatsen in andere mensen.

Oudere mensen hebben eveneens baat bij een tweede taal, zo ontdekten meerdere onderzoekers: als de ziekte van Alzheimer hun hersens aantast, openbaren de symptomen daarvan zich met een vertraging van wel vier jaar. Kennelijk kunnen de meertalige ouderen de geestelijke achteruitgang een tijdlang compenseren.

Turks en Fries

Ook in Nederland hebben wetenschappers gekeken hoe meertaligen het er op diverse testen vanaf brengen. Elma Blom, taalkundige aan de Universiteit Utrecht, constateerde dat Turks én Nederlands sprekende kinderen van een jaar of zes beter scoorden op bepaalde geheugen- en aandachtstaakjes dan eentalige leeftijdsgenoten. “Ze moeten in hun dagelijks leven telkens de juiste taal bij de juiste persoon kiezen”, zegt ze. “Ook moeten ze continu één taal spreken en één taal onderdrukken. Dat vergt veel van je hersens, en dus zou het hun hogere scores kunnen verklaren.”

Nienke Houtzager, verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen, onderzocht voor haar proefschrift

Foto: Jeroen van Kooten

Taalkundige
Nienke Houtzager:
“Tweetalige oude-
ren zijn geestelijk
flexibeler.”

juist ouderen. Proefpersonen die zowel Nederlands als Fries spraken, “bleken beter in staat om snel te schakelen tussen verschillende taken dan onze een-talige proefpersonen”, zegt ze. “Dat is een aanwijzing voor een iets grotere geestelijke flexibiliteit.” Omdat Nederlands en Fries niet zo sterk van elkaar verschillen, is het goed denkbaar dat Houtzagers bevindingen ook gelden voor sprekers van andere streektaalen, zoals Limburgs en West-Vlaams.

Toevalstreffers?

Al die opmerkelijke resultaten hebben de laatste jaren tot een stroom van nieuw onderzoek geleid. Maar wie op nog meer en sensationelere voordelen van meertaligheid had gehoopt, kwam bedrogen uit. Een niet onbelangrijk deel van het nieuwe onderzoek vond ... niets. Dat kan komen doordat de oude en nieuwe onderzoeken niet precies hetzelfde hebben gemeten. Doordat de proefpersonen uiteenlopende leeftijden hadden, getest werden op net iets andere taken, niet precies ‘even tweetalig’ waren, noem maar op. Het zou ook kunnen dat de eerdere bevindingen toevalstreffers waren. Maar dat lijkt Blom onwaarschijnlijk, “want als je tweetaligen test in een situatie waarin ze maar één taal gebruiken, scoren ze slechter dan in een tweetalige situatie.” Anders gezegd: dan vergelijk je dus niet twee personen, met alle verschillen die er nu eenmaal tussen mensen bestaan, maar je kijkt naar één enkel persoon onder twee verschillende soorten omstandigheden: met en zonder tweetaligheid – en dan blijkt er nog steeds een effect te zijn.

“De interessante vraag is daarom: onder welke voorwaarden levert meertaligheid een voordeel op?”, zegt Blom. Bij wijze van antwoord vervolgt ze: “De grootste voordelen tref je aan in de fase dat de hersens zich ontwikkelen en ook weer wanneer ze achteruitgaan – bij jonge kinderen en ouderen dus.

Zwak Nederlands op school

Onderwijsmensen zullen opmerken dat kinderen van migranten vaak op school aankomen met een achterstand in het Nederlands, en dat klopt. Voorzover de achterstand echt veroorzaakt wordt door hun tweetaligheid, lopen de kinderen die snel in. Maar een veel belangrijkere oorzaak is “dat vooral migrantenouders gemiddeld lager opgeleid zijn”, zegt Elma Blom, die hoofddocent is bij de afdeling Educatie en Pedagogiek in Utrecht. “Als je ze vergelijkt met kinderen van autochtone ouders met hetzelfde opleidingsniveau, verdwijnt het verschil grotendeels.”

Een lastiger probleem hebben kinderen die op hun eerste schooldag juist niet tweetalig zijn, maar nog weinig Nederlands kennen. “Die hebben een dubbele taak: de lessen snappen én hun Nederlandse woordenschat uitbreiden. Dat is pittig. Het kan een tijd duren voor die hun achterstand hebben ingelopen, en daar zullen hun schoolprestaties onder lijden.” Ouders met een minderheidstaal die zelf matig Nederlands spreken, doen er daarom verstandig aan om hun kinderen op een andere manier in aanraking te laten komen met goed Nederlands, bijvoorbeeld via voorschoolse educatie.

Foto: Iris Vetter

Taalkundige Elma Blom: “De grootste voordelen vind je bij jonge kinderen en ouderen.”

In andere levensfasen is er weinig voordeel. Bij kinderen zie je de grootste voorsprong als ze ook binnen het gezin twee talen spreken, want dan schakelen ze vaker. En uit onderzoek van een collega weet ik dat Friese kinderen vooral hoog scoren als hun Nederlands en Fries ongeveer even goed ontwikkeld zijn.” Houtzager vult aan: “De oudere Friezen scoorden ook het hoogst op flexibiliteit als ze hun leven lang veel geswitcht hadden tussen beide talen.”

Hersentraining

Of meertaligheid ook de symptomen van Alzheimer inderdaad afremt, is voor Blom en Houtzager een open vraag. In 2013 werd, na een onderzoek onder honderden mensen in India, meertaligheid nog genoemd als het beste medicijn tegen dementie. Maar inmiddels laten zó veel andere, kwalitatief goede onderzoeken géén verband zien dat de beide deskundigen er hun geld niet meer op durven zetten.

Terug naar de kernvraag: is meertalig opvoeden een aanrader? Het antwoord blijft ja. Sowieso kan het geen kwaad: “We zijn er als mens op gebouwd”, zoals Blom zegt. Daarnaast kunnen kinderen die een tweede taal beheersen per definitie met meer mensen communiceren, meer boeken en websites lezen, enzovoort. Bovendien zijn er toch wel sterke aanwijzingen dat hun jonge breintjes net wat meer kunnen. En het idee dat een tweetalige gemakkelijker een derde, vierde en volgende taal leert, staat ook nog steeds overeind.

Maar laten we onze verwachtingen niet al te hoog spannen. “Als je je brein wilt oefenen, kun je beter een hersentraining doen”, zegt Blom. <

Illustratie: Frank Dam

In 2016 is het vijfhonderd jaar geleden dat de belangrijkste publicatie verscheen van een van de beroemdste Nederlanders: Erasmus. Tot ver over de grenzen was hij vermaard om zijn geleerde teksten. Maar waarom schreef hij niet in zijn moedertaal, het Nederlands?

JAAP DE JONG

Wat als Erasmus ook Nederlands had geschreven?

De wonderlijke verhouding van Erasmus tot zijn moedertaal

De beroemdste Rotterdammer is niet Jules Deelder of Ahmed Aboutaleb, maar een andere man van het woord: Desiderius Erasmus Roterodamus – inderdaad: ‘van Rotterdam’. Zijn beroemdheid door de eeuwen heen heeft hij natuurlijk te danken aan zijn literaire werk, zoals *Lof der zotheid*, aan zijn steeds weer herdrukte schoolboeken over stijl en zijn etiquetteboeken, aan de verzamelingen spreekwoorden en uitdrukkingen en aan zijn vele brieven aan de vorsten, pausen en humanisten van zijn tijd. Maar volgens velen is zijn

belangrijkste prestatie de uitgave van het Nieuwe Testament, die precies vijfhonderd jaar geleden verscheen.

Bronnen

Erasmus schreef én sprak een Latijn waarop zijn tijdgenoten jaloers waren. En ook zijn kennis van het Grieks was van een hoog niveau – na zijn universitaire studie in Parijs muntte hij er zelfs in uit. Als echte humanist wilde hij ‘terug tot de bronnen’. Hij vergeleek zes verschillende versies van de Griekse

bijbeltekst en kwam er zo achter dat bepaalde stukken in de Vulgaat (de Latijnse bijbelvertaling van omstreeks 400 n.Chr., die eeuwenlang als standaard gold) niet goed vertaald waren. Hij vatte toen het hachelijke plan op om een nieuwe vertaling in het Latijn te verzorgen. Onder de titel *Novum instrumentum omne* werd het Griekse Nieuwe Testament met aantekeningen en een Latijnse vertaling van Erasmus door de drukker Johann Froben in 1516 in Bazel gepubliceerd.

Na publicatie stak er een storm van kritiek op, onder meer van de kant van Leuvense theologen. Met die verschillende versies en zijn commentaren zette Erasmus de deur open voor tekstkritiek op de Bijbel: heiligschennis! Zijn stijl zou ook te veel weg hebben van het klassieke rijke Latijn van Cicero en dus te weinig lijken op de oorspronkelijke eenvoudige stijl van de 'heilige' Vulgaat. Desondanks is zijn tweetalige uitgave van het Nieuwe Testament

Erasmus leefde zijn ambitie om wereldburger te worden uit in de enige taal die daar toen bij paste: het Latijn.

enorm belangrijk geweest. Tot in de achttiende eeuw was de door Erasmus gekozen en becommentarieerde versie van het Griekse Nieuwe Testament – waaraan hij tot zijn dood bleef sleutelen – de algemeen aanvaarde tekst.

Gissen

Het is jammer dat Erasmus de Bijbel niet heeft vertaald in zijn moedertaal, het Diets, zoals het Nederlands toen heette. En het is ook wel opmerkelijk. Omstreeks 1517 publiceerde Erasmus een parafrase van Matteüs, een navertelling van het bijbelboek in eigen woorden, en daarin schrijft hij dat iedereen, man of vrouw, de Bijbel moest kunnen lezen in zijn of haar eigen taal. Anders dan Luther, die de Bijbel wél in zijn eigen taal vertaalde, is Erasmus op dit punt in gebreke gebleven. En ook verder heeft veel-schrijver Erasmus maar weinig in het Nederlands geschreven. Hoe komt dat?

Dat blijft gissen. Misschien helpt het als we teruggaan naar zijn jeugd. Erasmus is in de nacht van 27 op 28 oktober 1469 geboren in Rotterdam. Zijn moeder, Margaretha Rutgers, was een chirurgijnsdochter; zijn vader, Geert Rotger, was waarschijnlijk al tot priester gewijd. Erasmus was dus een onwettig kind. Als vijfjarige kreeg hij les op een schooltje in Gouda en later belandde hij in Deventer, waar op het Lebuinuscollege de humanist Alexander Hegius korte tijd zijn leermeester was. Daar kreeg hij onder meer Latijn en retorica onderwezen. Ook schreef hij in die tijd zijn eerste gedichten – in het Latijn. Heel vooruitstrevend was dat hij daar ook kennismaakte met Grieks.

Beide ouders stierven voor zijn twintigste aan de pest. Zijn voogden drongen erop aan dat hij het

klooster in ging, maar Erasmus verlangde meer studie, het liefst aan een universiteit. Hij liet zich toch overtuigen toe te treden tot het augustijnerklooster in Stein, waar hij op 19-jarige leeftijd monnik werd. Daar trof hij een goedgevulde bibliotheek en geestverwanten die vurig de zogeheten 'bonae literae', de klassieke bronnen, bestudeerden. Erasmus verslond in die tijd de werken van Ovidius, Vergilius, Cicero, Quintilianus en de Italiaanse humanist Lorenzo Valla, die een boek over sierlijk Latijn had geschreven. De kloosterplichten die hem van zijn boeken afhielden, zoals het bij nacht en ontij zingen en bidden, vielen hem steeds zwaarder.

Verbluffend elegant

Erasmus was blij dat hij in 1492 zijn vaderland Holland kon verlaten. En het was niet de kennis van zijn moedertaal, maar zijn inmiddels aanzienlijke vaardigheid in het Latijn en later ook Grieks waarmee hij de wereld wilde veroveren. Erasmus studeerde aan de universiteit in Parijs, en in Engeland sloot hij vriendschap met Thomas More, die zijn stilistische gaven herkende en aan wie hij later *Lof der zothed* zou opdragen. Dat was het boek waarin hij de draak stak met de manieren waarop de mensheid eigenbelang vooropstelt. Via zijn brieven en – dankzij de toen hypermoderne drukpers – theologische en didactische geschriften, en uitgaven van klassieke teksten maakte hij naam binnen de wereld van humanisten.

Het geheim van zijn verbluffend elegante Latijn lag voor een deel in zijn grote woordenschat. Hij las alle klassieke teksten waarop hij de hand kon leggen, en vlooid ze na op bijzondere woorden en mooie uitdrukkingen en spreekwoorden. Zijn meesterschap blijkt bijvoorbeeld in zijn stijladviesboek *Over de rijkdom van formuleringen en gedachten* (*De copia verborum ac rerum*, gepubliceerd in 1512), waarin hij bijna tweehonderd versies schrijft van één Latijns clichézinnetje: 'Uw brief heeft me buitengewoon verheugd.'

Onbeschaafde Hollanders

Behalve dat Erasmus nooit een bijbelvertaling in het Nederlands heeft gepubliceerd, kennen we van hem ook geen waarderend woord over het Nederlands van zijn tijd. Anders dan Italiaanse humanisten als Petrarca en Boccaccio toont Erasmus geen gevoel voor de ontluikende literaire waarde van zijn moedertaal. Dirc Potter, de rederijkers, Anna Bijns – naar hun werk taalde Erasmus minder dan naar zijn Romeinse en Griekse helden, die met hun klassieke teksten een onuitputtelijke bron ter navolging vormden. Zijn eigen Latijnse geschriften werden gelezen en begrepen door humanisten en geletterden in heel Europa. Ze voelden zich, als beoefenaars van de bonae literae, lid van een boven hun eigen land uitstijgende Republiek der Letteren. Erasmus leefde zijn ambitie om wereldburger te worden uit in de enige taal die daar toen bij paste. Of, zoals hij schreef (in het Latijn uiteraard – dat geldt ook voor de andere in modern Nederlands weergegeven citaten): "Het is mijn streven een burger van de wereld te zijn, toebehorend aan allen en

overall thuis.” Het Latijn fungeerde als een wereld-Esperanto en Erasmus was er de ambassadeur van.

Als Erasmus al schreef over zijn vaderland, was het niet altijd vleierend. Zo laat hij in een van zijn werken ene Antonius zeggen: “Wat een domkop! Dat moet een Hollander zijn geweest!” En in een brief schrijft hij over Holland: “Als jongeling schreef ik voor Hollandse, dat wil zeggen allerbotste oren.”

Ze wijzen op een afkeer van onbeschaafde Hollanders, die weinig waardering voor zijn werk kunnen opbrengen, en die te veel van drinkgelagen houden. Verlegen met zijn weinig eervolle familiegeschiedenis zou Erasmus volgens sommigen een afkeer van zijn vaderland én van zijn moedertaal hebben gekregen.

Oude hond

Zijn er dan helemaal geen sporen van het Nederlands te vinden bij Erasmus? Her en der vinden we wel wat verwijzingen. In de *Adagia* bijvoorbeeld. Daarin verzamelde Erasmus ruim 4100 spreekwoorden uit de Klassieke Oudheid, die hij van commentaar voorzag en waarvan hij de herkomst uitlegde. Volgens Erasmuskenner Ari Wesseling verwijst hij in de *Adagia* ruim 250 keer naar Nederlandse spreekwoorden en uitdrukkingen, maar wel telkens in een eigen Latijnse vertaling. Erasmus schreef immers voor zijn Europese lezers. Het gaat dan om uitdrukkingen als *een strobreed*, *uit het oog, uit het hart*, *goede wijn behoeft geen krans* en *zo gezond als een vis*.

En soms duikt er zelfs écht Nederlands op in de *Adagia*. Dan noemt hij bijvoorbeeld een Nederlands spreekwoord: “Als die oude hont bast so salmen uut-sien”, wat in modern Nederlands zoveel is als: ‘Pas op als een oude hond blaft (want dat is niet zonder reden)’.

En buiten de *Adagia*, in een brief uit 1531, schrijft hij: “Een ionck houeling, een out schoueling” (‘Een jonge hoveling, een oude verschoppeling’), waarmee hij zijn voormalige Vlaamse assistent Hilarius Bertulphus waarschuwde voor een carrière aan het hof

Aan het eind van zijn leven verzucht hij: “Ik zou nergens liever willen uitrusten dan in Brabant.”

– die eindigt immers meestal in ellende. In een brief die Erasmus twee jaar later stuurt aan zijn Antwerpse bankier, klaagt hij over de sloomheid van zekere Vlamingen, en gebruikt daarvoor de woorden “een Vlaemschen dayng” – ‘een Vlaamse nietsnut’.

Lieve God

En zo af en toe had Erasmus ook goede woorden over voor Nederland. In een van zijn geschriften prijst hij zijn volksgenoten: “Hollanders zijn oprecht van aard, wars van slinkse streken en elke vorm van bedrog, vrij van ernstige gebreken, met alleen een lichte voorliefde voor plezier maken, vooral aan tafel.” En aan het eind van zijn leven verzucht hij: “Ik zou nergens liever willen uitrusten dan in Brabant.”

Musée du Louvre, Paris

Erasmus, geschilderd door Hans Holbein de Jonge (1523).

Dat laatste was hem niet gegeven. Erasmus keerde niet terug naar die streek; hij stierf in 1536 in Bazel. De beroemde biografie van Stefan Zweig, *Triomf en tragiek van Erasmus van Rotterdam*, uit 1934, biedt de meest romantische beschrijving van het levenseinde van Erasmus:

Tot het einde toe blijft zijn geest helder, vergelijkt hij de vrienden die om zijn bed staan, Froben en Amerbach, met de vrienden van Job en onderhoudt zich met hen in het meest soepele en geleerde Latijn. Maar dan, in de allerlaatste minuut, terwijl ademnood hem de keel al dichtsnoert, gebeurt er iets vreemds: de grote humanistische geleerde, die zijn hele leven alleen maar Latijn heeft gesproken, vergeet plotseling de zo vertrouwde en vanzelfsprekende taal. En in de oerangst van het schepsel stamelen de verstijfde lippen plotseling het als kind geleerde ‘lieve God’ uit zijn geboorteland. Het eerste woord en het laatste van zijn leven vinden elkaar in dezelfde Nederlandse klank. Nog een laatste ademhaling en dan wordt hem geschonken waarnaar hij zo vurig verlangde voor de hele mensheid: vrede.

Er is weleens berekend dat wie al de geschriften van Erasmus optelt, zijn brieven, vertalingen, redactiewerk, zijn boeken, gedichten, redes, komt op het aantal van vijfduizend. In een schrijversleven van vijftig jaar lang betekent dat: ruim tweeduizend woorden per dag, elke dag, achtendertig miljoen in totaal. Al had hij maar een tiende van zijn teksten in het Nederlands geschreven: vijfhonderd teksten. Al waren het er maar vijftig geweest. Vijf ... Een brief, gedicht, stijlboekje, samenspraak in het sappige Nederlands van zijn tijd, een toespraak. Hoe zou onze literatuurgeschiedenis er dan uitgezien hebben? <

Behangenees

Heet een inwoner van Den Haag een Hagenaar of een Hagenees? Het kan allebei, maar *Hagenees* klinkt toch wat platter. Dat vindt Van Dale ook. Achter *Hagenees* noteert het woordenboek “Hagenaar”, maar met de toevoeging “schertsend of minachtend”. Hoe zou dat eigenlijk komen? Zit het in de uitgang *ees*? *Jordanees* heeft dezelfde volkse bijklank, dus het zou kunnen. Maar allerlei andere herkomstnamen op *ees* (*Canadees*, *Chinees*, *Ghanees*) worden gebruikt zonder enige gedachte aan scherts of minachting.

Niemand weet precies wat het onderscheid is tussen Hagenaars en Hagenezen. De definities verschillen nogal. Alleen de echte Hagenaars, dat zijn de Hagenaars die in Den Haag geboren zijn, zouden zich Hagenezen mogen noemen. Of alleen de bewoners van het oude Den Haag. Of alleen de Hagenaars die het plat-Haags beheersen. Of alleen de Hagenaars die op de veengronden wonen – ter onderscheiding van de zandduinbewoners. Of alleen de arme(re) Hagenaars in de arme(re) buurten.

John van Zweden (1962) is van huis uit een echte Hagenees. Hij bouwde de verf- en behangwinkel van zijn vader uit tot de grootste van Den Haag: het Behang- en Woningparadijs aan de Oude Haagweg. Zijn bijnaam: De Behangkoning. Dat klinkt goed, maar er hangt toch ook iets spottends, om niet te zeggen: lulligs, omheen. Dat zit ’m vooral in het beroep van behanger. Dit vinden we bij het lemma *lul-de-behanger* in het *Groot scheldwoordenboek* van Marc De Coster: “In de volkstaal heeft *behanger* al een tijd de betekenis van ‘prutser, knoeier’ (wellicht vanwege de trage handelingen, eigen aan dit beroep).”

Behalve als Behangkoning is Van Zweden ook bekend als trouwe supporter en sponsor van voetbalclub ADO Den Haag én van het Engelse Swansea City, dat hij in 2002 van de ondergang redde – en daarna naar de hoogste divisie van het Engelse voetbal bracht. Van Zweden is inmiddels een bekende Nederlander. Hij kan als spreker ingehuurd worden. Er is een boek over zijn leven verschenen, en een film.

Onlangs kwam hij ter sprake in een voetbalpraatprogramma. De spreker kon even niet op zijn naam komen. Hoe heette hij ook alweer, die, eh, kom – die “behangenees”?

GUUS MIDDAG

John van Zweden, ‘De Behangkoning’ uit Den Haag.

Tonelig

Ik trof een kennis ’s avonds laat op het Leidseplein. Hij had net het toneelstuk *Lange dagreis naar de nacht* gezien. Ik vroeg hem wat hij ervan vond. “Ik vond het nogal tonelig”, zei hij.

Ik begreep meteen wat hij bedoelde. Toneel dat tonelig is, dat is eigenlijk niet goed. Dat is met veel harde uitroepen, pontificaal heen-en-weergemarcheer over het podium en huilend in elkaar verstrengelde acteurs. Toneel dat té theatraal is, dus eigenlijk. En dat had die kennis me allemaal duidelijk gemaakt door het kleine toevoeginkje *ig*.

Toch is dat toevoeginkje niet altijd negatief. Als je iemand in december in een omgeving neerzet met veel dentakken en mistletoe, dan zal diegene vast opmerken dat het ‘kerstig’ is. *Kerstig* is in dat geval positief bedoeld, of op zijn minst neutraal: een vaststelling dat iets een kerstsfeer uitstraalt.

Maar ik heb het idee dat *ig*, als het niet in het woord *kerstig* zit, of bij een bestaand bijvoeglijk naamwoord hoort (*gezellig*, *aardig*, *prachtig*), meestal een onaardige ondertoon heeft.

Stel, je bent uit eten geweest in een chic restaurant, waar ze net iets te druk waren met toefjes van dit en moesjes van dat. Dan zou je kunnen zeggen dat het ‘culinairderig’ was, en dat is dan niet een aanrader.

Wijst je man in een meubelwinkel een stoel aan die je net iets te rood en te strak vindt, dan kun je deze aankoop voorkomen door te zeggen: ‘Beetje designerig.’ Dat betekent trouwens niet dat die stoel te design is (zoals *tonelig* ‘te theatraal’ betekent), maar juist dat hij doet alsóf-ie design is.

Ook kun je *erig* achter de namen van bekende Nederlanders zetten – ‘Ik vind dat nieuwe pak van je een beetje Matthijs van Nieuwkerkerig’ – en dan duidt het op weinig goeds. Maar als je zegt ‘Dat nieuwe pak van jou zou zó uit de kast van Matthijs van Nieuwkerk kunnen komen!’, dan zou het zomaar een compliment kunnen zijn. Vreemd.

Je kunt *erig* trouwens ook makkelijk gebruiken om jezelf mee te bespotten. Heb je bijvoorbeeld een hele middag besteed aan het wekken van bramen, en voel je je daar lichtelijk belachelijk onder, dan zeg je gewoon tegen het bezoek dat langskomt en in je keuken verbaasd tegen een stapel keurig geëtiketteerde potten jam aankijkt: ‘Ja, ik had nogal een huisvrouwelijke dag vandaag!’

Dus: *ig*, *elig* en *erig* als achtervoegsel: superhandig als je op een subtiele manier negatieverig uit de hoek wilt komen.

AAF BRANDT CORSTIUS

Voor mensen die lesbisch, homoseksueel, biseksueel of transgender zijn, is er het woord *lhbt*, of *lhbt'er*. Waarvoor dient zo'n overkoepelende term eigenlijk? En is er niet iets geschikters te bedenken?

FRANK JANSEN

Holebi, lhbt, lhbtqia?

Een nieuwe koepelterm voor homo's, lesbo's, biseksuelen, transgenders, aseksuelen, enz.

Sinds ongeveer twintig jaar bestaat er naast het Vlaamse *holebi* ook in Nederland één woord om personen aan te duiden die lesbisch, homoseksueel, biseksueel dan wel transgender zijn: het initiaalwoord *lhbt* ('elhabee-tee'). Afgelopen najaar kwam dit woord in het nieuws omdat andere minderheden op het gebied van seksualiteit en gender zich door die term niet vertegenwoordigd voelden, zoals aseksuelen (die geen behoefte hebben aan seksuele omgang), interseksten (met zowel mannelijke als vrouwelijke geslachtskenmerken) en queers (wijzen alle indelingen op dit gebied af). Zij willen daar iets aan doen door het woord uit te breiden, tot – tanden even op elkaar – *lhbtqia*. Lezers van *Onze Taal* vonden dat, blijkens de rubriek 'De kwestie' in het oktobernummer, geen goed idee; maar liefst 84% van de poll-

deelnemers was er tegen. Inderdaad is het vanuit taalkundig en communicatief perspectief de vraag of zo'n uitbreiding verstandig is.

Variëteiten

Waarvoor dient zo'n overkoepelende term, zo'n woord als *lhbt* of *lhbtqia*? Ik zie grofweg twee mogelijkheden. Om te beginnen kun je met het letterwoord uitdrukken hoeveel variatie er in de beleving van sekse en gender bestaat, met als impliciete boodschap dat al die variëteiten maatschappelijke waardering verdienen. Door al die letters wordt de aanduiding van evenzovele specifieke groepen een beetje zichtbaar, en door die zichtbaarheid is er meer kans op maatschappelijke erkenning. Dat het vierlettergreppige *lhbt* al een tamelijk lang woord is om uit te spreken, is in het licht van deze emancipa-

torische functie eerder een voordeel dan een nadeel. Het woord drukt alleen al door zijn vorm uit hoeveel variëteiten er op dit vlak zijn. De relatie tussen vorm en betekenis is dus 'iconisch', zoals dat wel genoemd wordt: de lengte van de opsomming van letters weerspiegelt het aantal seksuele variëteiten.

In dit opzicht functioneert *lhbt* dus uitstekend – alleen blijft het jammer dat het een initiaalwoord is. Het publiek beschouwt zo'n woord snel als één geheel, en is niet genegen zich in de achtergronden van de letters te verdiepen. Kijk maar naar *VARA*, *ANWB* en *Hema* – wie kan meteen zeggen waar dat precies voor staat? Alleen personen uit de doelgroep

Bij het nalezen van dit stukje merkte ik dat ik ongeveer de helft van de keren abusievelijk *lhbt* getikt had.

pen zullen hun eigen letter herkennen. Fijn voor hun gevoel van eigenwaarde, maar ook een beetje sneu. Bij een uitbreiding tot *lhbtqia* wordt het probleem nog groter. Ten minste één letter wordt nu al opgeëist door twee groeperingen: de *q* is van de queers maar ook van de personen die 'questioning' zijn – die hun oriëntatie vooralsnog niet willen vastleggen. Dient het letterwoord wel zijn emancipatorische doel als één letter naar twee groepen tegelijk verwijst? Zo niet, moet het woord dan twee *q's* gaan bevatten? En welke *q* is dan van wie?

Niet stabiel

Een koepelterm als *lhbt* kan nog een tweede functie vervullen. Behalve de verschillen kun je er ook de gezamenlijkheid van de groepen mee benadrukken. Deze functie komt waarschijnlijk het meest voor. Google laat zien dat ambtelijke nota's over discriminatie of jongerenvoorzieningen het letterwoord gebruiken. Door dit succes kan het lijken alsof het woord in deze functie geen nadelen heeft. Maar die zijn er wel. Zo kun je het niet zo makkelijk onthouden. Bij het nalezen van dit stukje merkte ik dat ik ongeveer de helft van de keren abusievelijk *lhbt* getikt had. En daarin ben ik de enige niet. Via Google vind je wel 141.000 bewijsplaatsen voor *lhbt*, naast 389.000 voor *lhbt*. Andere combinaties komen ook voor, bijvoorbeeld *lbht* (43.000) en *hlbt* (75.000). Dit toont aan dat de woordvorm (nog) niet stabiel is. En vormstabiliteit is nu net een belangrijke succesvoorwaarde voor nieuwe woorden. Stel je voor dat je op de markt naast bordjes met *andjvie* ook bordjes met *ijndiva* of *dievanij* zou hebben. Wie zou zo'n groente serieus nemen?

Lhbt is ook niet zo makkelijk uit te spreken. Omdat het letterwoord alleen medeklinkers bevat, moet je elke letter met zijn alfabetische naam uitspreken. Daardoor krijgt *lhbt* vier lettergrepen, en *lhbtqia* maar liefst zeven. Gelukkig bevat de nieuwe aanduiding klinkers, zodat je er met een beetje handig herschikken een acroniem van kunt maken: een afkorting die als 'gewoon' woord wordt uitgesproken, bijvoorbeeld *blathiq* of *blithaq*.

Nieuwe briefhoofden

Er zijn nog andere praktische problemen. Waarom moeten bij het gebruik voor het collectief alle afzonderlijke groepen in de aanduiding zichtbaar zijn? Nodig is het niet, zo blijkt uit de namen van verenigingen met een duidelijk emancipatorische doelstelling, zoals het Landelijk Overleg Minderheden, waarin Marokkanen, Turken, Zuid-Europeanen, Chinezen, Caribische Nederlanders, vluchtelingen, Molukkers en Surinamers vertegenwoordigd zijn. Dat heet niet 'Landelijk Overleg MTZECCNvMS', en voorzover ik weet, zijn er geen koepelorganisaties die wel voor deze oplossing gekozen hebben. Terecht. Telkens als een nieuwe groep zich aansluit, moet de naam uitgebreid worden, met een gang naar de notaris tot gevolg en naar de drukker voor nieuwe briefhoofden.

Mijn voornaamste bezwaar tegen *lhbt(qia)* berust echter op een meer fundamenteel probleem. Tegenover het iconische principe 'in hoe meer gevallen een woord gebruikt kan worden, des te langer het woord wordt' staat een economisch principe: hoe frequenter een woord wordt gebruikt, hoe korter het wordt. Dit laatste staat bekend als de wet van Zipf. Je ziet de werking van deze wet bijvoorbeeld in gezinstaal, waarin lange voornamen van de kinderen altijd ingekort worden – Suzanne, bijvoorbeeld, wordt Suus. En frequentie is gekoppeld aan gebruiksmogelijkheden. Het woord *mes* (3 letters) is zo kort omdat je het voor meer soorten scherpe voorwerpen kunt gebruiken dan *aardappelschilmesje* (19 letters). Kortom, hoe meer groepen *lhbt* plus zijn uitbreidingen omvat, des te meer zal men het woord nodig hebben, en des te groter wordt dus de behoefte aan een korter woord.

Alternatief

Wat zou in het licht van dit alles een geschikte koepelterm zijn? Als alternatief is wel voorgesteld het bij *lhbt* te laten, en er alleen een plusje achter te zetten: *lhbt+*, maar dat is wel een beetje zielig voor de groepen die dan in de plus zitten. We zouden ook het Vlaamse *holebi* kunnen overnemen, dat daar tot volle tevredenheid functioneert, eventueel aangevuld tot *holebitra* – waarbij dat *tra* verwijst naar de transgenders. Een radicalere oplossing is de collectieve aanduiding te baseren op het onmiskenbare feit dat alle groepen afwijken van de meerderheid. Dat leidt dan tot vondsten als *niet-heteroseksueel*, *non-hetero* en *anders-*, *allo-* of *alterseksueel*. Deze oplossing is minder geschikt, omdat een zich emanciperende groep beslist niet genoemd wil worden naar wat hij niét is.

Er zit dus niets anders op dan op zoek te gaan naar een positieve of op zijn minst neutrale term. Dat hebben de emanciperende niet-blanken in de Verenigde Staten ook gedaan door de term *colored* te adopteren. En indianen en eskimo's gebruiken de term *inheemse volkeren*. Het wachten is op iemand die een kort positief woord verzint, dat geen van de afzonderlijke groepen uitsluit.

Hebt u een idee? Stuur uw suggesties naar lhbt@onzetaal.nl. <

Niemand noemt zijn kind nog Isis

In de hele wereld zijn er veel Isissen die ooit genoemd werden naar de Egyptische godin, maar die nu hun naam bezoedeld zien.

SASKIA AUKEMA

Bij Nike kun je online sportschoenen bestellen met je eigen naam erop, en in Enschede wordt dat massaal gedaan. Een hele schoolklas daar heeft zulke schoenen. Op één meisje na: Isis. Op de website van RTV Oost vertelde ze eind november dat die vier letters niet geaccepteerd worden door de website van Nike.

Sowieso wordt ze flink gepest met haar naam. Haar klasgenoten doen geweergeluiden na als ze in de buurt is, en als er naambordjes op tafel staan, staat er opeens “Allah akbar” op haar bordje. Haar vader vindt dat ze haar naam niet moet veranderen, want dan laat je die kapen door terroristen.

Bespuugd

De Enschedese Isis is niet de enige die sinds vorig jaar met haar naam worstelt. De winkelruit van antiquariaat Isis in Groningen wordt dagelijks bespuugd en besmeurd. De Amersfoortse kapster Jet voelde zich genoodzaakt de naam van haar salon Isis Hair te veranderen in Jet Setters nadat haar auto was beschadigd. En de Vlaamse chocolatier Isis heeft zijn naam gewijzigd in Libeert.

Over de grenzen dankte een Britse investeringsmaatschappij de naam ISIS Equity Partners af, Facebook verwijderde allerlei Isis-accounts en de Verenigde Naties vervingen Isis als orkaannaam door Ivette.

De reden voor al die naamswijzigingen is natuurlijk de opkomst van de militie in Syrië en Irak die

omschreven wordt met vele aanduidingen, waaronder Daesh, Daish, Isil, IS, Islamitische Staat, en dus ook Isis. Al die namen zijn ontstaan vanuit de Arabische naam ad-Dawla al-Islāmiya fī l-'Irāq wa-š-Šām (afgekort Daish of Daesh), oftewel: Islamitische Staat van Irak en Sham (afgekort Isis), waarbij het woord Sham staat voor ‘de Levant’, een gebied waar ook Syrië onder valt (en met Levant in plaats van Sham krijg je Isil).

Premier Rutte

In Nederland leken de aanduidingen *IS* en *Islamitische Staat* inmiddels ingeburgerd te zijn, maar iemand als premier Rutte blijft het zelfbenoemde kalifaat ook na de aanslagen in Parijs consequent aanduiden met *Isis* – tot grote droefenis van al die Isissen. Hun naam was ooit geïnspireerd op de Egyptische godin van de vruchtbaarheid en nota bene de liefde.

Op het *Jeugdjournaal* deden enkele Isissen eind vorig jaar een oproep aan de media en Rutte om de naam Isis niet langer te gebruiken, maar volgens het ministerie van Algemene Zaken is de premier niet van plan zijn taalgebruik aan te passen.

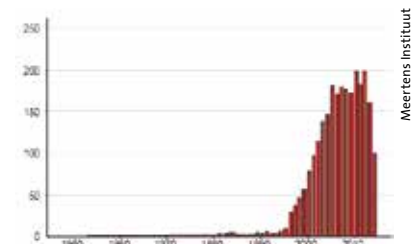

Isis: Egyptische godin van de liefde.

Baarden en zwaarden

Intussen komen er nog maar weinig Isissen bij. Navraag bij de Sociale Verzekeringsbank, die alle voornamen in Nederland registreert, leert dat er van januari tot en met september van dit jaar nog maar vijf meisjes zijn geboren die zo genoemd werden. Volgens de organisatie “een enorme daling ten opzichte van de vorige jaren”, en inderdaad: in 2012 kwam de naam nog 204 maal voor, in 2013 162 maal, en vorig jaar 101 maal.

Zoals de *Volkskrant* eerder schreef: “Godin Isis verliest het van mannen met baarden en zwaarden.” <

De naam Isis werd na 2000 snel populairder.

Tweemaandelijks
rubriek over namen
die je tegenkomt
als je door de atlas
bladert.

De wereldkaart van Islamitische Staat

Het is een hoogst eigenaardig contrast. Aan de ene kant zijn de strijders van Islamitische Staat, zoals bekend, heel bedreven in het gebruik van videoapparatuur, internet, kalasjnikovs en andere zeer moderne dingen, maar aan hun taalgebruik zou je kunnen aflezen dat zij vooral dromen van het roemrijke islamitische verleden, de tijd waarin al die technologie nog niet bestond. Zo voert de terreurgroep strijd tegen wat ze de “kruisvaarders” noemen, het christelijke Westen – een herinnering aan de tijd van de kruistochten (1095-1271).

Wat óók doet denken aan de Middeleeuwen: de mensen die op 13 november de aanslagen in Parijs pleegden, waren volgens IS “ridders”, zo meldde *NRC Handelsblad* op 19 november 2015. Het ridderwezen heeft bestaan tussen de achtste eeuw en 1500. Als het allemaal niet zo erg was, zou je je in een aflevering van de televisieserie *Floris* wanen. Opvallend daarbij is wél dat Arabische of Turkse ridders nooit bestaan hebben. Ridders waren juist eigenlijk een typisch West-Europees verschijnsel. Foutje?

Gallië

Maar er is méér dat een hang naar het verleden verraadt. IS is ook dol op overjarige geografische namen. Toen de Parijse aanslagen gepleegd waren, meldde de terreurgroep dat de daders “van over heel de wereld naar Gallië” waren gekomen” (*NRC Handelsblad*, 15 november). Naar Frankrijk dus.

Gallië was ooit de naam van een provincie van het Romeinse Rijk. Na de ineenstorting van dat rijk, in 476 n.Chr., verdween de naam niet direct. Gallië bleef nog ettelijke eeuwen voortleven, ook in het Arabisch, waar Ghalliya de aanduiding was voor Frankrijk, België en Zuid-Nederland.

Nadat in 987 het Franse koninkrijk ontstaan was, werd Ghalliya in het Arabisch alleen de naam voor Frankrijk. Pas in de late Middeleeuwen is Gallië, voor Frankrijk, verdrongen door namen als France en Frankrijk. In het moderne Arabisch werd de naam voor Frankrijk Fraansa of Fransa – de uitspraak verschilt een heel klein beetje naargelang van het gebied waar je bent: in Marokko klinkt het net iets anders dan in Damascus en Irak. Maar niemand in de Arabische wereld zei tot

voor kort Gallië. IS grijpt kortom terug op een naam die al omstreeks 1200 in onbruik is geraakt.

De val van Rome

Gallië is niet de enige aardrijkskundige naam waarmee IS naar het verre verleden reikt. De terreurgroep zegt ook strijd te voeren tegen “Rome”. Waarschijnlijk is de term gebaseerd op de Koran. Hoofdstuk 30 heeft als titel ‘Ar-Roem’, oftewel ‘de Romeinen’. Daarmee werd volgens de Engelse *Wikipedia* het Oost-Romeinse Rijk bedoeld, dat van het eind van de vierde eeuw tot 1453 bestaan heeft (in dat jaar werd Constantinopel, het huidige Istanbul, door de Turken veroverd). In dat koranhoofdstuk wordt gerept van een nederlaag die “de Romeinen” hebben geleden tegen het Perzische rijk; vermoedelijk gaat het hierbij om twee veldslagen in 613 en 614, waarbij de Perzen achtereenvolgens Damascus en Jeruzalem innamen.

De naam Rome komt in de Koran niet voor, maar was in de Arabische wereld algemeen bekend als Ruma. Men duidde er niet alleen de metropool mee aan, maar ook het Romeinse Rijk en de opvolger daarvan, het Byzantijnse Rijk, zo blijkt uit het vorig jaar verschenen boek *Arabic-Islamic views of the Latin West* van Daniel G. König. Waarschijnlijk is de naam van de hoofdstad van het Romeinse Rijk eerst overgegaan op het hele rijk en daarna op het Oost-Romeinse Rijk (Constantinopel, de hoofdstad van dit rijk, werd ook wel ‘het tweede Rome’ genoemd). En zie, nu heeft IS de naam uitgebreid tot Europa en Amerika.

Volgens een bepaalde overlevering worden ‘de Romeinen’ op den duur in de pan gehakt. Vreemd idee dat de nieuwste communicatiemiddelen tegen die tijd wellicht zullen berichten over de val van Rome. <

IS noemt Frankrijk
‘Gallië’ en Europa
en Amerika ‘Rome’.

Taalpuzzel

SAMENSTELLING: RUTGER KIEZEBRINK

Een nieuwe variant in deze rubriek: de 'vervangpuzzel'. Het is de bedoeling dat u van elk woord hiernaast de eerste letter door een andere letter vervangt, zodanig dat er weer een goed woord ontstaat. Achter elkaar gelezen vormen de tien nieuwe beginletters – indien juist ingevuld – een bij januari horend woord.

Wilt u meedingen naar de maandprijs, stuur dit woord dan voor 15 januari naar puzzel@onzetaal.nl of naar Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag (o.v.v. 'Taalpuzzel').

De winnaar krijgt een van de drie versies van het spel WoordZoeker, beschikbaar gesteld door spellenfabrikant Goliath. De winnaar van de puzzel uit het decembernummer is Simon Pols uit Eefde. De oplossing was: 1 *M*, 2 *mi*, 3 *mis*, 4 *mist*, 5 *items*, 6 *Themis*, 7 *smiecht*, 8 *metrisch*, 9 *thermisch*, 10 *hermetisch*, 11 *etherisch*, 12 *schieter*, 13 *rechtse*, 14 *scheet*, 15 *these*, 16 *heet*, 17 *het*, 18 *te*, 19 *T*.

1 bolderen	1 _olderen
2 bestel	2 _estel
3 omissie	3 _missie
4 zenden	4 _enden
5 pitje	5 _itje
6 vervelen	6 _ervelen
7 telg	7 _elg
8 hachje	8 _achje
9 sneven	9 _neven
10 halveren	10 _alveren

Groenman-taalprijs voor Theo Nijland

Theo Nijland: misschien niet de bekendste, maar volgens de Stichting LOUW wel een eminent taalgebruiker. Reden om de veelzijdige tekstschrijver te bekronen met de Groenman-taalprijs.

REDACTIE ONZE TAAL

De Groenman-taalprijs, die elke twee jaar door de Stichting LOUW (Let Op Uw Taal) wordt uitgereikt op het congres van Onze Taal, ging deze keer naar Theo Nijland. Op 7 november ontving hij de prijs in het Bredase Chassé Theater uit handen van actrice en LOUW-bestuurder Petra Laseur.

Nijland omschreef zichzelf in Breda als “niet zo’n BN’er”, maar intussen zullen er toch maar weinig Nederlanders zijn die nooit iets van hem hebben gehoord. Zo schreef hij teksten en muziek voor de tv-serie *Wilhelmina*, voor *Loenatik: de moeie* en voor artiesten als Brigitte Kaandorp, Mathilde Santing, Paul de Leeuw en Nynke Laverman.

Maar ook zelf stond hij jaar in jaar uit op het podium en zong daar teksten die de jury aanpreeft als “prachtige voorbeelden van de toegankelijkheid en de schoonheid van de Nederlandse taal”.

Brel

Volgens de jury put Nijland uit “het hele reservoir van het gevoel en de rede” en weet hij dat “op een subtiele en uiterst creatieve wijze in onze taal uit te beelden”.

Juist omdat Nijland bekendstaat om zijn vele vruchtbare samenwerkingsverbanden, had de driekoppige jury ook enkele artiesten gevraagd om hun licht te laten schijnen over de prijswinnaar:

Foto: Iris Vetter

Groenman-taalprijswinnaar Theo Nijland: “een groot taalkunstenaar”.

- Een muzikale woordkunstenaar en een talige muzikant. Een artiest die verstilling kan toelaten zonder in paniek te raken buiten de tijdgeest te vallen. (Hans Croiset)
- Een feest om naar hem te luisteren als hij zijn eigen repertoire zingt. (Frank Sanders)
- Ik zou over Theo willen zeggen dat niemand zo mooi tekst en muziek weet te combineren, humor met ernst weet te vermengen en dat niemand ons in z’n liedjes vaak zo’n relationele spiegel voorhoudt als hij. Iedere generatie krijgt de Brel die zij verdient en in mijn geval is dat Theo Nijland. (Paul de Leeuw)
- Theo Nijland is de enige die aan mijn teksten mag komen. Ik beschouw hem, behalve als een heerlijke zanger, een goede pianist en een smaakvolle, fijn-ironische uitvoerder van zijn eigen werk, als een groot taalkunstenaar. Zeker, dit zijn heel veel veren in z’n reet, maar ze zijn stuk voor stuk terecht. (Brigitte Kaandorp)

van onder anderen Paul van Vliet, Herman Finkers, Adriaan van Dis, Martine Tanghe, Frits Spits en Kees van Kooten.

Moeder

In zijn dankwoord verwees Nijland naar zijn jeugd als de oorsprong van zijn taalgevoel: “Ten eerste omdat we in een groot gezin leefden, waarin je gearticuleerd moest spreken wilde er iemand naar je luisteren.” Maar Nijlands interesse voor taal werd vooral aangewakkerd door zijn moeder: “Zij las twee keer per dag voor uit de Statenvertaling. Hoewel het altijd een hele zit was, deed zij dat heel welluidend en mooi.”

De prijsuitreiking in Breda was het eerste publieke optreden van Nijland sinds hij afgelopen zomer uit de roulatie raakte wegens ernstige gezondheidsproblemen. Nijland toonde zich dan ook blij dat hij de prijs persoonlijk in ontvangst kon nemen: “Dat had ook postuum kunnen gebeuren, en dat is dan toch minder leuk.” <

Meer over het congres ‘Klinkend Nederlands’ vindt u in het volgende nummer van *Onze Taal*.

Als Groenman-taalprijswinnaar treedt Nijland in de voetsporen

Het geheime leven van *gespogen*

Een woord duikt op in een groot gebied en toch kent bijna niemand het. Wat is hier aan de hand?

MARC VAN OOSTENDORP

Soms duiken er uit het niets uitdrukkingen op waar je nog nooit van had gehoord, maar die voor anderen kennelijk gesneden koek zijn. In *de Volkskrant* schreef de criticus Arjan Peters in november vorig jaar over de schrijver Frans Kellendonk: “Misschien was hij te veel gentleman om zich de straatvechtersmentaliteit van *gespogen* polemist eigen te maken.”

Een *gespogen* polemist? De auteur gebruikte de uitdrukking zonder nadere toelichting, en de eindredactie van *de Volkskrant* trok er kennelijk geen wenkbrauw over op. Toch blijkt het moeilijk om na te gaan waar dat *gespogen* vandaan komt. In bestaande naslagwerken voor het Nederlands staat er niets over, en ook via internet blijkt het lastig te vinden.

Brusselmans

Je kunt wel *gespogen* intikken bij Google, maar dan vind je vooral het wat ouderwetse voltooid deelwoord van *spugen* (“Cissé heeft bekend dat hij *gespogen* heeft”). Na veel zoeken vond ik uiteindelijk een verhaal van de schrijver Herman Brusselmans, waarin hij schrijft: “Ze is een *gespogen* type voor dit soort circus, dacht Gugenheimer.”

Het is niet helemaal duidelijk of dat hetzelfde *gespogen* is als dat van Peters. Uit het feit dat de Gentenaar Brusselmans het zo schrijft, zou je kunnen afleiden dat de zinsnede Vlaams is. Bovendien vond ik (via de website Dialectloket.be) het volgende in het *Kortrijks woordenboek* van Debrabandere:

’t Es zijn vader *gespogen* (minder vaak: *gespuuj(d)*) < Fr. c’est son père craché: hij is sprekend zijn vader.

Foto: Steye Raviez / Hollandse Hoogte

Schrijver Frans Kellendonk (1951-1990): volgens *Volkskrant*-criticus Arjan Peters geen “*gespogen* polemist”.

Die Franse uitdrukking voor ‘sprekend’, waar de Vlaamse dus van is afgeleid, blijkt in etymologische woordenboeken ook wel genoemd te worden als de herkomst van de Engelse uitdrukking *spitting image* – bij ons vooral bekend als naam van het satirische tv-programma waarin poppen werden getoond die sprekend leken op politici en andere bekende wereldburgers.

Gespogen spek

De betekenis ‘sprekend’ lijkt niet helemaal te zijn wat Peters kennelijk bedoelt (dat zal meer zoiets zijn als ‘een geboren polemist’), maar het komt gevoelsmatig wel in de buurt. Het is trouwens ook niet precies wat Brusselmans bedoeld kan hebben.

Gelukkig hebben we Twitter. Ik benaderde Arjan Peters (Brusselmans bleek wat minder toegankelijk). Die was verbaasd dat ik het

woord niet kende; naar eigen zeggen gebruikt hij het al sinds zijn jeugd in Noord-Holland.

Ook voor luisteraars van Radio Noord-Holland bleek *gespogen* onbekend. Wel meldden verschillende mensen de uitdrukking *iets zo zat zijn als gespogen spek*, die staat voor ‘ergens totaal genoeg van hebben’. Opvallend genoeg bleken er ook allerlei varianten van die uitdrukking te bestaan. ‘Ik ben zo zat als *gespogen spek*’ betekent voor sommige mensen ‘Ik ben doodmoe’, en ‘Dat is *gespogen spek* voor hem’ gebruikt een enkeling voor ‘Dat is heel makkelijk voor hem.’

Het tamelijk obscure en natuurlijk ook wat onsmakelijke *gespogen* komt, kortom, voor in verschillende regio’s en in allerlei uitdrukkingen, die vervolgens nauwelijks iemand kent – een woord met een geheim leven. <

Wie vertaalt, loopt onvermijdelijk tegen de grenzen van de taal aan. In deze rubriek presenteert elke maand een vertaler zijn of haar weerbarstigste vertaalprobleem – en de uiteindelijke oplossing.

Rutger Cornets de Groot

Wat is het grootste vertaalprobleem dat u bent tegengekomen?

Bij de vertaling van *Between the World and Me*, Ta-Nehisi Coates' geruchtmakende verslag van zijn leven en strijd als zwarte in Amerika, stond ik voor de keuze tussen *blank* en *wit* als vertaling van "(people who believe themselves to be) white", zoals het in het boek vaak wordt omschreven. Op voorhand leek *blank(e)* een vanzelfsprekende keuze, omdat ik een vertaling niet het aangewezen platform vond voor taalvernieuwing op ideologische grondslag. Dat was misschien wat naïef gedacht. Taal is altijd politiek: iedereen spreekt vanuit een bepaalde sociaal-culturele positie, alleen is die sociaal-culturele positie bij gebruik van *blank* minder makkelijk te herkennen dan bij *wit*. Maar zo gaat het altijd bij culturele veranderingen.

Hoe hebt u het opgelost?

Ik moest denken aan deze regels uit het bekende gedicht 'Regen' van J.H. Leopold, waarin de hemel na een regenbui wordt beschreven: "over is gebleven / het blauw, het kille blauw, waaruit gebannen / een elke kreuk, blank en opnieuw gespannen". Hier drukt *blank* helemaal geen wit uit, maar blauw, en vooral: het vrij zijn van ongerechtigheden. Zelfs in deze neutrale context is *blank* een normatieve term. Dat is *wit* natuurlijk ook, maar dat staat dan tenminste in betrekking tot *zwart*, en niet zoals *blank* tot een ideaal met rampzalige gevolgen, de witte Droom waarover Coates in het boek spreekt.

Bij een boek dat zijn lezer diens naïviteit wil afnemen, kan de vertaler niet achterblijven. Het werd dus *wit*.

Rutger Cornets de Groot (Den Haag, 1963) is vertaler, en schrijft essays over poëzie en film. Zie www.cornets-degroot.com/rhcdg/. Momenteel werkt hij aan een bundeling van oud en nieuw werk onder de titel *De droom in de donkerste coupé*.

Foto: Marc Moquette

Simpeltaal

Zeg ...
- Hmmm?
- Wist jij dat je alles wat er te zeggen valt, kunt zeggen met de duizend meest gebruikte woorden?

- O? Is dat zo?
- Ja, dat lees ik hier in een recensie van het boek *Dingen uitlegger*, waarin allerlei ingewikkelde dingen worden uitgelegd met alleen de duizend meest gebruikte woorden.
- Wow.

- Dat woord staat er dus niet in.
- Welk woord?
- Wow. Hoort niet tot de duizend meest gebruikte woorden.
- O? Hoe weet je dat?
- Ik heb een lijst gevonden op internet. Noem eens een woord?

- *Duizend*?
- Nee, *duizend* hoort niet bij de duizend. *Tien* en *honderd* wel, dus dan kun je zeggen 'tien keer honderd'.
- *Keer* staat er wel bij?

- O nee. Oeps.
- En *maal*?
- Ja *maal* wel.
- En *gebruiken*?
- Ja, *gebruiken* gebruiken we vaak.

- Dus je kunt alles zeggen in de tien maal honderd meest gebruikte woorden. En *dus*?
- Ja, *dus* ook. Maar bijvoorbeeld *boek*, hoe zou jij dat omschrijven?

- Eh, 'een stapel bedrukt papier'?
- *Stapel* en *bedrukt* staan er niet op.
- Eh, 'een lang, geschreven verhaal in druk'?
- Ja, dat kan. Of *fiets*?

- Eh, 'ding waar je op rijdt door te trappen'?

- Nee, *rijden* en *trappen* staan er niet op.

- Vreemd. Weet je wel zeker of die lijst klopt?

- Nee. Het is *Wikipedia*.

- 'Auto met twee wielen zonder motor'?

- Nee. *Motor* staat er niet bij. *Auto* wel, trouwens. Moet gek zijn, als je zo'n boek schrijft, dat je op een gegeven moment gewoon weet welke woorden wel en niet kunnen.

- Sjonge jonge, wel een gedoe hoor.

- En dan hebben wij het nog over eenvoudige dingen. Die schrijver, Randall Munroe, legt ook uit wat tektonische platen zijn, of een atoombom.

- O, wat betekent *atoombom*?

- 'Een machine om steden te verbranden.'

- Ja, vrij sluitende omschrijving. En *tektonische plaat*?

- 'De grote platte stenen waarop wij leven.'

- Ja, klopt ook. En wij lopen bij *fiets* al vast!

- Ja maar hij kiest natuurlijk zelf zijn onderwerpen. Als 't niet lukt, schrap je het lemma gewoon.

- Je zou eigenlijk eens een hele column op die manier moeten schrijven.

- Een hele wat?

- Een eh ... 'scherp stukje op een vaste plaats in een blad'?

- Goedgekeurd! Of een heel nummer van *Onze Taal* op die manier!

- Goed idee. Extra dik! Wordt een hit.

- Hit?

- Eh ... 'verkoopsucces'?

JAN KUITENBROUWER

Waar houdt aanstormend taalkundetalent zich mee bezig? Sterre Leufkens en Marten van der Meulen (als blogduo bekend onder de naam Milfje Meulskens) staan er op gezette tijden bij stil.

Schrijf maar Fries!

De Friese taal staat onder druk. Ondanks de officiële Europese erkenning als minderheidstaal, die er bijvoorbeeld voor zorgt dat basisonderwijs in het Fries mag worden gegeven, neemt het aantal moedertaalsprekers van die taal af. Voorvechters van het Fries willen dat natuurlijk tegengaan, maar valt zo'n proces wel te sturen? Misschien wel.

Onderzoek heeft aangetoond dat sociale media een belangrijke rol kunnen spelen in het behoud van bedreigde talen. Sterker nog, een taal die niet online wordt gebruikt, sterft uiteindelijk uit. Lysbeth Jongbloed-Faber onderzocht bij de Fryske Akademy of jongeren ook online Fries gebruiken. Kunnen WhatsApp, Twitter en Facebook de taal redden?

Safolle mooglik Frysk

Jongbloed-Faber liet meer dan 2200 middelbare scholieren vragenlijsten invullen over hun taalgebruik op sociale media. De jongeren waren tussen de 14 en 18 jaar oud, en kwamen zowel van het platteland als uit de steden. De groep is wat betreft moedertaal een goede afspiegeling van de bevolking van Friesland: 45% leerde Fries als eerste taal, 36% hoorde van de ouders alleen Nederlands, en 12% groeide tweetalig op.

De eerste groep bleek gemiddeld positiever over het Fries, en was dan ook meer geneigd om Fries te gebruiken op Twitter, Facebook en vooral bij het chatten op de telefoon met WhatsApp. Maar ook de groep met Nederlands als moedertaal gebruikt soms Fries online. Wat bepaalt die taalkeuze?

Het belangrijkste, ontdekte Jongbloed-Faber, zijn je vrienden. Hoe meer Fries zij spreken, des te vaker doen de jongeren dat zelf ook. De houding van hun vrienden tegenover de taal heeft hier ook invloed op. Als de vriendengroep trots is op het Fries, dan gaan de

Foto: Jacob van Essen / Hoge Noorden

Lysbeth Jongbloed-Faber onderzocht hoe jongeren het Fries gebruiken op sociale media.

jongeren de taal meer gebruiken. Eén informant zegt het zo: "Ik brûk safolle mooglik Frysk, wannear't it mar kin. 90% fan myn freonen is Frysk, en oars leare se it mar." Andersom geldt het ook: als hun vriendenkring Nederlands gebruikt, dan schakelen de jongeren over op die taal, zelfs als Fries hun moedertaal is. Je spreekt de taal van je vrienden, ook als dat niet de taal van thuis is.

Trots

Het Fries wordt dus zeker gebruikt op sociale media, vooral door de trotse jongeren die je met name op het platteland vindt. Maar de manier waarop zij Fries schrijven, wijkt af van de standaard. Slechts 12% van de ondervraagde jongeren kan 'echt' Fries schrijven volgens de regels. "Jongeren spellen zoals ze de taal horen. Dat is vaak anders dan de officiële norm, want die staat ver af van de spreektaal", legt Jongbloed-Faber uit. De sociale media geven een enorme boost aan deze nieuwe 'geschreven spreektaal'. "Vroeger was Fries vooral een spreektaal, maar juist door sociale media is het in opmars als geschreven taal." De meningen over deze socialemediataal zijn verdeeld, maar Jongbloed-Faber is duidelijk: "Voor het voortbestaan van een taal is het het belangrijkste dát de taal wordt gebruikt."

Het provinciebestuur heeft de uitkomsten van het onderzoek in-

middels opgepikt. Zo wordt in het beleid nu sterker ingezet op digitale hulpmiddelen. De campagne 'Praat mar Frysk', die het gebruik van Fries in het dagelijks leven stimuleert, heeft daarom nu ook een WhatsApp-account.

Het is nog maar de vraag of dat genoeg is. Naast online aanwezigheid blijft het cruciaal dat ouders Fries praten met hun kinderen, maar dat lijkt af te nemen. "Er komen steeds meer gezinnen waarvan één ouder Fries en de ander Nederlands als moedertaal heeft. In die gezinnen gebruiken kinderen toch overwegend Nederlands", concludeert Jongbloed-Faber.

Meekijken

Sinds 1 november doet Jongbloed-Faber promotieonderzoek aan de Universiteit Maastricht, waar ze zal samenwerken met onderzoekers van het Limburgs. "Het is interessant om het Fries en Limburgs met elkaar te vergelijken. Limburgers lijken op Twitter bijvoorbeeld hun moedertaal meer te gebruiken dan de Friezen."

Ook gaat ze kijken naar de taal zelf: hoe schrijven de Friezen, en wanneer switchen ze naar Nederlands? Om aan data te komen, mag ze meekijken met de WhatsApp-conversatie van verschillende groepen Friezen. Als die veel gaan appen, dragen ze hun steentje bij aan de wetenschap – én aan het voortbestaan van het Fries. <

Erik van der Spek buigt zich maandelijks over beeldspraak die de tijdgeest vangt – en soms zelfs ook bepaalt.

Olifant in de kamer

Sinds een aantal jaren is de ‘olifant in de kamer’ een vast onderdeel geworden van de journalistieke retorica. Het zijn niet de minste problemen die dit etiket krijgen opgeplakt: ik vond onder andere IS, het Front National, de hypotheekrenteaftrek, de klimaatverandering en de vergrijzing. De echte olifant sterft uit, maar de kamerolifant beleeft gouden tijden.

Premier Rutte wilde de olifant zelfs een hand geven in zijn veel geciteerde H.J. Schoo-lezing: “Laat ik (...) allereerst de olifant die daar in de hoek staat een hand geven. U hebt hem vast ook zien staan. VISIE, staat er in hoofdletters op. (...) Ik wil daar meteen maar duidelijk over zijn: ik geloof niet in alomvattende blauw-drukken waarmee maatschappelijke problemen in één klap op te lossen zijn.”

De olifant in de kamer staat voor een (groot) probleem dat door alle betrokkenen genegeerd wordt. Maar het gekke is dat de olifant vaak wordt aangeroept bij problemen die volop in de schijnwerpers staan. De visie van Rutte, de klimaatverandering en de hypotheekrenteaftrek zijn allemaal uit-en-te-na besproken. Als een schrijver een olifant in de kamer introduceert, wil hij eerder zeggen dat niemand het probleem op de juiste manier heeft geanalyseerd ... behalve natuurlijk de schrijver zelf.

Langzaam maar zeker begint er een zekere olifantenmoetheid op te treden. Dat zie je aan de behoefte aan variatie. Ik kwam een roze olifant tegen (bij ICT-bedrijf Pink Elephant), en ook een paarse (Paars II natuurlijk). De JOVD (de jongerenorganisatie van de VVD) heeft het over de grijze olifant in de (Tweede) Kamer: de 50-plus-partij. Ook het dier zelf kan van gedaante wisselen, zien we op de site Doorbraak.be: “De islam ter discussie stellen, (...) is not done. De kameel in de kamer mag niet genoemd worden.”

ERIK VAN DER SPEK

Foto: Flickr

Premier Mark Rutte: “de olifant die daar in de hoek staat”.

Hoofdbreken

Ik breek mij weleens het hoofd over mijn bezittingen. Bij alles waar ik een relatie mee heb, gebruik ik het bezittelijk voornaamwoord *mijn*: ‘mijn computer’, ‘mijn vader’, ‘mijn werk’. En ik doe het ook zo met lichaamsdelen; ik heb het bijvoorbeeld over ‘mijn schenen’. Maar daarmee is in het Nederlands iets gek aan de hand.

Coen van Kasteel signaleerde het in de rubriek ‘Taalger-nissen’ van het decembernummer: als je zegt ‘Die werkwijze is mij op het lijf geschreven’, dan heeft dat een figuurlijke betekenis, maar bij ‘Die werkwijze is (mij) op mijn lijf geschreven’ is het ineens letterlijk. Hoe kan dat?

Het gaat hier om een constructie met zogeheten ‘onvervreemdbare zaken’: lichaamsdelen. Die horen zó sterk bij de persoon zelf dat je alles wat je daartegen doet ook kunt opvatten als iets wat tegen de hele persoon gericht is: als je iets op mijn lijf schrijft, dan doe je iets met mij. Als je op mijn hakken trapt, dan doe je mij iets aan. Dat druk je uit door de informatie uit het bezittelijk voornaamwoord (*mijn*) in een apart zinsdeel te verpakken: *mij* (of meer in het algemeen: *iemand*) *iets op het lijf schrijven*, *mij/iemand op de hakken trappen*.

Door dat aparte zinsdeel *mij* of *iemand* gebeurt er iets bijzonders: de rest van het gezegde (het werkwoord met het lichaamsdeel) gaat zich als een betekenis-eenheid gedragen. *Iemand op de hakken trappen* ga je ervaren als *iemand iets aandoen* (namelijk ‘hakkentrappen’). En dat heeft weer tot gevolg dat *op de hakken trappen* een speciale, en zelfs figuurlijke betekenis kan krijgen. In veel gevallen ontwikkelt zich zoiets zelfs tot een vaste uitdrukking.

Maar wat is er nu aan de hand met *iemand op zijn hakken trappen*, dus de gevallen die Coen van Kasteel signaleert? Dat zijn eigenlijk een soort tussenvormen. Hierin is de persoon wel als apart zinsdeel genoemd (*iemand*), maar de informatie zit ook nog in het bezittelijk voornaamwoord (*zijn*). Daardoor kan er geen betekenis-eenheid *op de hakken trappen* ontstaan, en blijft de betekenis dus letterlijk.

Soms is het betekenisverschil heel subtiel. Neem bijvoorbeeld: ‘De voetballer schopte tegen iemands schenen.’ Dat is natuurlijk een overtreding, maar het hoeft niet opzettelijk te zijn. Maar als je zegt: ‘De voetballer schopte iemand tegen de schenen’, dan is het veel meer een moedwillige overtreding. En ‘De voetballer schopte iemand tegen zijn schenen’ zit daar qua betekenis een beetje tussenin.

Maar meestal is het betekenisverschil groter. Vandaar ook dat ik mij liever het hoofd breek dan dat ik mijn hoofd breek.

DE TAALPROF

NIEUW

Basisboek historische taalkunde

Henk Bloemhoff en Nanne Streekstra

Studieboek over de geschiedenis van het Nederlands, voor studenten en andere geïnteresseerden. Zie ook de rubriek 'Boeken'. (Uitgeverij kleine Uil, 391 blz.)
€ 35,-

Dat boek met die kuttitel

Bindervoet & Henkes

Nederlandse scheldwoorden uitgelegd door het beroemde vertalersduo: erudiet, onalledaags, grappig en ook informatief. Zie ook de rubriek 'Boeken'. (Prometheus, 188 blz.)
€ 17,50

Begrijpelijk schrijven voor iedereen

Peter van der Horst

Handboek voor beginnende en gevorderde schrijvers van zakelijke teksten. Met veel adviezen en oefeningen. (Prometheus • Bert Bakker, 224 blz.)
€ 29,95

Taalvoutjes deel 3

Vellah Bogle en Inger Hollebeek

De allerleukste taalmissers en -blunders van de bekende Facebookpagina *Taalvoutjes* – deel 3. (Davidsfonds Uitgeverij en Van Dale, 199 blz.)
€ 12,95

Dikke Van Dale

Van Dale

De veelgeprezen nieuwe editie van het grootste woordenboek van het hedendaagse Nederlands. (Van Dale, 4775 blz.)
€ 179,-

NIEUW

Beïnvloeden met emoties

Jaap de Jong e.a.

De rol van 'pathos' in allerlei vormen van taalgebruik, glashelder uitgelegd in 37 artikelen. Zie ook de rubriek 'Boeken'. (Amsterdam University Press, 255 blz.)
€ 24,95

Spellingwijzer Onze Taal

Onze Taal

De spelling van 70.000 lastige woorden, woordvormen en eigennamen, met duidelijke uitleg van de achterliggende spellingregels. (Prisma, 790 blz.)
€ 17,50

1000 vergeetwoorden om te koesteren

Nelleke Noordervliet

Achenebbisj, balsturig, copieus en 997 andere bijna vergeten woorden die te mooi zijn om zomaar te laten verdwijnen. (Van Dale, 160 blz.)
€ 12,50

LAATSTE KANS

Taalagenda 2016

Handige bureau-agenda in ringband, met iedere week een taaltest, een bladzijde taalkronkels of stukjes over taalmythen en valse vrienden. (Bekking & Blitz)
€ 13,99

Op-en-top Nederlands

Frens Bakker e.a.

15.000 Nederlandse alternatieven voor 7000 Engelse woorden. Formeel of speels – er blijkt altijd een alternatief voorhanden. (Stichting Nederlands, 180 blz.)
€ 19,95

NIEUW

Gevoel voor stijl

Steven Pinker

Aan welke regels moet goed schrijven in deze tijd voldoen? Geestig en origineel boek van de beroemde psycholinguïst Steven Pinker. Verschijnt half januari. (Atlas Contact, 320 blz.)
€ 34,99

Snelspelwijzer Onze Taal

Wim Daniëls

Handzaam boekje waarin de belangrijkste spellingregels kort en duidelijk worden uitgelegd. Ook geschikt voor scholieren en gevorderde tweedetaalleerders. (Prisma, 140 blz.)
€ 5,99

Waar komt hagelslag vandaan?

INL en Onze Taal

Wat heeft 'ijsbergsla' met ijsbergen te maken? Liepen er ooit ezels over een 'ezelsbruggetje'? Deze en 98 andere vragen over woorden beantwoord. (Thomas Rap, 125 blz.)
€ 10,-

LAATSTE KANS

Taalkalender 2016

Zeven dagen, zeven rubrieken: taaladvies, nieuwe en vergeten woorden, etymologie, gebarentaal, intensiveringen, stijlfiguren en taalpuzzels.
€ 14,99

LAATSTE KANS

Kindertaalkalender 2016

De tweede editie van de succesvolle *Kindertaalkalender* van Kidsweek en Onze Taal. Volledig in kleur, vrolijke opmaak.
€ 14,99

BOEKEN VERKRIJGBAAR BIJ

GENOOTSCHAP
OnzeTaal

BESTELINFORMATIE

U kunt deze boeken bestellen in de webwinkel van Onze Taal: www.onzetaalwebwinkel.nl. Daar vindt u ook nog veel andere taalboeken en -uitgaven. De genoemde prijzen gelden voor Nederland. Levertijd 3 tot 7 dagen. Voor bestellingen van minder dan € 19,- wordt in Nederland € 2,50 aan verzendkosten in rekening gebracht. In de webwinkel worden apart de extra verzendkosten voor het buitenland berekend.

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aan-
dacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Zwitserlands

Bij Zwitserland denken we aan *alpenhoorn* en *jodelen*. Maar er zijn veel meer Nederlandse woorden van Zwitsers fabricaat.

Zo heeft het majestueuze berglandschap onze taal verrijkt met *gletsjer*. Het Zwitsers-Duitse woord is eind achttiende eeuw in het Nederlands geïntroduceerd. De bioloog Maarten Houttuyn spreekt in 1780 van "Ysbergen, die men in Switserland onder den naam van Gletschers begrypt". Vóór die tijd was het woord voor bergafwaarts stromende ijsmassa's *ijsbergen*, een benaming die we tegenwoordig alleen gebruiken voor reusachtige ijsblokken in zee.

Ook van *chalet* 'alpenhut, huis in Zwitserse stijl' is bekend wie het woord uit Zwitserland heeft geëxporteerd. In de liefdesbrievenroman *Julie, ou La nouvelle Héloïse* (1761), gebruikt de Geneefse filosoof Jean-Jacques Rousseau het Zwitserse dialectwoord voor het eerst in het literaire Frans. In een voetnoot licht hij de betekenis toe: "een soort houten huizen waar kazen en diverse zuivelproducten worden gemaakt, in de bergen". Het Nederlands heeft het woord in de negentiende eeuw aan het Frans ontleend.

Muesli

Het beklimmen van de Alpen wordt makkelijker als je je proviand op de rug draagt. In de zestiende eeuw ontstond in Zwitserland het woord *rugsack*, dat in

het Duits werd overgenomen als *Rucksack*, en dat door ons werd aangepast tot *rugzak*.

Rond 1900 mengde de arts Maximilian Bircher-Benner voor zijn Zürichse patiënten havervlokken met water, condensmelk, citroensap en geraspte appel. De aanvankelijke benaming *Apfel-diätspeise* werd spoedig vervangen door *Bircher Müesli*. *Müesli* is de verkleinvorm van het Zwitsers-Duitse *Mues* ('brei'). Het ontbijtproduct dat tegenwoordig onder de naam *muesli* in de schappen ligt, heeft niet veel gemeen met het oorspronkelijke gerecht.

Andere culinaire termen van Zwitserse komaf zijn *emmentaler* en *gruyère*. Het woord *fondue* ('gerecht van gesmolten kaas') gaat via het Frans terug op het Zwitsers-Frans. De letterlijke betekenis is 'het gesmoltenen'. De benaming is verwant met *fondant*, dat in ons taalgebied twee betekenissen heeft: in Nederland 'zacht suikervolk', in België 'pure chocola'. De Vlaamse betekenis ligt dicht bij die van de oorspronkelijke benaming (*chocolat*) *fondant*, 'smeltende chocolade', bedacht door de Bernse chocolademaker Rodolphe Lindt. Een in 1879 door hem geïntroduceerde bereidingswijze deed de chocola smelten in de mond.

Hugenoten

Franse protestanten die rond de zeventiende eeuw naar ons land vluchtten, droegen de naam *hugenoten*. Die gaat terug op *eyguenots* (de aanduiding voor Geneefse bondgenoten tegen de hertog van Savoye), dat weer voortkomt uit het Zwitsers-Duitse *Eidgenossen* ('eedgegenoten'), waarvan de vorm is aangepast aan de naam van de Geneefse leider Hugues de Besançon. De meeste Zwitsers die aan het begin van de zestiende eeuw in opstand kwamen, waren aanhangers van de reformatie, en daarom werd de term vanaf 1532 als scheldnaam voor protestanten gebruikt; zij namen deze als geuzennaam over. Via het Frans is de

benaming in het Nederlands beland.

Kramers' woordentolk verklaart in 1851 *putsch* als "in Zwitserland: volksoploop, volksopstand". In 1839 had een volksopstand in Zürich, de zogenaamde 'Züri-putsch', stof doen opwaaien. In het Zwitsers-Duits betekent *Putsch* allereerst 'slag, botsing'; de overdrachtelijke betekenis 'opstand' is opgetekend in de zestiende eeuw.

In zijn Baselse *Dissertatio medica de nostalgia, oder Heimwehe* (1688) beschreef Johannes Hofer een jongeman die werd verteerd door verlangen naar huis. Hofer had het Zwitserse dialectwoord *Heimweh*, bekend sinds 1592, in het Grieks vertaald: uit *nostos* 'terugkeer naar huis' en *algos* 'pijn' ontstond *nostalgia*. Het neologisme sloeg aan, evenals *Heimweh*, dat in Duitsland een romantische lading kreeg. Het Nederlands heeft *nostalgie* rond 1800 geleend; *heimwee* is bij ons al sinds 1689 bekend. De betekenissen zijn sindsdien verschoven: *heimwee* is een 'terugverlangen naar huis', *nostalgie* betekent 'verlangen naar vroeger'.

Solide

Zwitserland wordt van oudsher geassocieerd met solide kwaliteit – denk alleen al aan de reputatie van horlogemerken als Omega, Rolex en Swatch. Nederlandse bedrijven weten dat. De inheemse merknaam Zwitsal stamt uit 1928 en is een verkorting van 'Zwitschersche balsem'. Onder deze naam werd in 1920 een handzalf op de markt gebracht "met onbegrijpelijke geneeskraft". Zwitserleven, de Amsterdamse vestiging van verzekeringsconcern Swiss Life, introduceerde in de jaren tachtig het 'zwitserlevengevoel', een reclamewoord dat de woordenboeken heeft gehaald. Nog steeds doet Zwitserleven zijn best zijn klanten zo'n zorgeloos zwitserlevengevoel te geven – hoewel het bedrijf al sinds 2008 niet meer in Zwitserse handen is. <

Het Zwitserse woord *rugsack* werd in het Duits *Rucksack* en bij ons *rugzak*.

Foto: Gaspar / 123RF

‘Schoolvak Nederlands moet aantrekkelijker’

Half december pleitten vier hoogleraren in *NRC Handelsblad* en *Nrc.next* voor vernieuwing van het schoolvak Nederlands. Volgens de neerlandici – Yra van Dijk, Marc van Oostendorp, Thomas Vaessens en Arie Verhagen – is dat nodig omdat leraren en leerlingen ontevreden zijn over het lesprogramma.

Hoort wat leerlingen ‘saai’ vinden er eigenlijk niet gewoon bij?

Arie Verhagen: “In alle vakken zitten dingen die meer en minder leuk zijn. Maar erbij horen is iets anders dan overheersen! Er dreigt ook een vicieuze cirkel: omdat veel scholieren het een saai vak vinden, gaan minder leerlingen Nederlands studeren, waardoor er weer een tekort ontstaat aan goed opgeleide leraren.”

Hoe denkt u het vak Nederlands aantrekkelijker te kunnen maken?

“Vooral door meer verwondering te wekken en kwartjes te laten vallen. Leraren moeten meer tijd krijgen om leerlingen te leren zien hoe in literatuur, in alledaags taalgebruik in de krant, in moderne media enzovoort, hele wereldbeelden worden opgebouwd, hoe gevarieerd dat allemaal is, en hoe ze daar kritisch mee om kunnen gaan. Van het inzicht ‘Aha, dus zó werkt dat!’ tot en met je afvragen ‘Hoe ga ik daar zelf mee om?’”

Zijn de schoolboeken de afgelopen jaren niet al veel aantrekkelijker geworden?

“Ja, diverse auteurs hebben zeker de presentatie een stuk aantrekkelijker gemaakt, en ook de variatie aan onderwerpen is toegenomen.

Foto: Mariel Kolmschot

Prof. dr. Arie Verhagen (Universiteit Leiden).

Tegelijk is ook duidelijk, bijvoorbeeld als je naar vragen en opgaven kijkt, dat er inhoudelijk nog een wereld te winnen is. Samen met uitgevers en docenten zouden we daar graag mee aan de slag gaan.” (Zie ook blz. 6.)

Donald Duck in teken van taal

Angemoedigd door een prijzengeld van 1000 euro besloten Donald Duck en zijn buurman Bolderbast eind 2015 mee te doen aan het “Groot Ducktee”. Dat wemelde van de ingewikkelde woorden als *stoutmoedig*, *demarrereren* en *sinecure*, waarvan de lezertjes de betekenis konden opzoeken op de site van het tijdschrift. Het nummer, dat ook verder in het teken stond van taal, kon rekenen op veel media-aandacht.

In *Trouw* vertelde hoofdredacteur Joan Lommen dat de redactie niet alleen geïnspireerd werd door het echte Groot Dickey, maar ook door het radioprogramma *De Taalstaat*: “Die hebben een rubriek ‘Vergeetwoorden’ met daarin woorden die wij juist heel vaak gebruiken.”

Tien van zulke termen, waaronder *schobbejak*, *schorriemorrie* en *verfomfaaien*, werden door de redactie genomineerd voor de titel “het leukste woord uit Duckstad”. De koploper was op het moment van schrijven *Verweg-*

gistan, de plek waar Donald geregeld naartoe vlucht als hij weer iets onhandigs heeft gedaan.

En het ducktee? Dat werd gewonnen door professor Dick Thee. Donald en zijn buurman eindigden helemaal onderaan.

Nieuwe app beoordeelt accenten

Zou je deze persoon als baas willen? Of als partner? Die vragen worden via de app *Sprekend Nederland* gesteld over zinnen die ingesproken zijn in de meest uiteenlopende accenten. Je kunt ook zelf zinnen inspreken en laten beoordelen.

De app is ontwikkeld door de omroep NTR, de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en enkele taalonderzoekers, en moet de basis gaan vormen voor wetenschappelijk onderzoek. Maar het is intussen natuurlijk ook gewoon leuk speelgoed.

In het voorjaar van 2016 worden de eerste resultaten van *Sprekend Nederland* bekendgemaakt. Meer over dit onderzoek in het februari/maartnummer van *Onze Taal*.

Woorden van het jaar

Sjoemelsoftware is hét woord van 2015. Het werd de overduidelijke winnaar van de twee grote woord-van-het-jaarverkiezingen: die van Van Dale en die van Onze Taal. Bij Van Dale ging half december bijna de helft van de stemmen naar *sjoemelsoftware*, bij de verkiezing van Onze Taal (in samenwerking met *De Taalstaat*) koos een maand eerder zelfs een kleine meerderheid voor dit woord.

Sjoemelsoftware eindigde ook hoog bij de Belgische editie van de Van Dale-verkiezing. Het woord behaalde de tweede plaats, vlak achter de winnaar *kraamkost* ('maaltijd als cadeau voor een pas bevallen moeder en haar gezin').

Ook buiten de Nederlandse taalgrenzen werden 'woorden van het jaar' gekozen. Misschien wel de opvallendste winnaar was geen woord, maar een emoji. De smiley die huult van het lachen was volgens Oxford Dictionaries, onderdeel van Oxford University Press, het 'woord' dat 2015 het best typeert.

Meer woorden van het jaar zijn te vinden in het dossier op www.onzetaal.nl

Enkele andere winnaars:

Kinderwoord van het jaar (Ketnet)

beire ('cool, geweldig, fantastisch')

De slechtste slogan (Slechteslogans.nl)

'Iedere paal gaat er in' (heibedrijf Steenman)

Het weerwoord van 2015 (MeteoGroup en Omroep Gelderland)

jojzomer

Weg met dat woord! (INL)

me (als bezittelijk voornaamwoord, dus bijvoorbeeld in *me jas*)

Woord van het jaar (Van Dale)

Nederland: *sjoemelsoftware*, België: *kraamkost*
Jongerentaal: *tinderellasyn-droom* (N en B); lifestyle: *appnek* (N), *restorestje* (B); sport en amusement: *vredespianist* (N), *pauzeknopreclame* (B); economie: *knutselcontract* (N), *agreement* (B); politiek: *uitgetolereerd* (N), *bed-bad-broodregeling* (B)

Woord van het jaar (Onze Taal)

sjoemelsoftware

DE KWESTIE

FRANK JANSEN

Woorden als *neger* en *eskimo* uit museum weren?

Omdat er bezoekers van Nederlandse musea zijn die aanstoot nemen aan persoonsaanduidingen als *neger* en *eskimo* in de beschrijving van kunstschaten, gaat het Rijksmuseum deze aanduidingen vervangen door omschrijvingen met *zwarte*, *Inuit* en dergelijke erin. Het gaat daarbij niet om titels van schilderijen, zoals *Het Joodse bruidje*, maar om teksten die musea tegenwoordig op internet zetten om hun kunstschaten te ontsluiten. Vindt u de vervanging van omstrede termen een wenselijke maatregel, vroegen we u eind december in de sociale media. 906 mensen reageerden.

JA

19%

NEE

81%

Het kleine deel van de inzenders dat voorstander is, vindt het beleefd om minderheden te benoemen op de manier die deze minderheden zelf wensen. De meerderheid van de inzenders hecht eraan om de traditionele omschrijvingen te gebruiken. Als argument noemen zij dat ze die traditionele woorden zelf helemaal niet kwetsend vinden, laat staan dat ze die gebruiken met een kwetsende bedoeling. Ook voeren zij aan dat zo'n bewerkelijke naamsverandering hoogstwaarschijnlijk niet leidt tot een verbetering van de positie van de minderheden in kwestie. Te verwachten valt dat 'nieuwe' omschrijvingen, zoals *zwarte*, over enkele jaren ook als pijnlijk beschouwd zullen worden. Daarnaast wijzen tegenstanders op nadelen van alternatieve aanduidingen als *zwarte*. Zijn alle personen die voor die term in aanmerking komen, daarvoor wel zwart genoeg?

De 'negerbediende' op dit schilderij van Johannes Mijtens is nu een 'jonge zwarte bediende'.

Tot slot wordt nogal eens beweerd dat de kleur van een bepaalde persoon op een schilderij weinig toevoegt. Dat lijkt redelijk, maar als je ontsluiten serieus neemt, en je houdt er rekening mee dat je niet weet waarnaar mensen op internet op zoek gaan, dan kan het heel zinvol zijn om te zeggen dat de luitspeler op een bepaald schilderij 'Inuitachtige' trekjes heeft.

De nieuwe kwestie vindt u op www.onzetaal.nl/poll zodra zich iets aandient; via Taalpost, Facebook en Twitter wordt deze dan aangekondigd.

Rijksmuseum, Amsterdam

Scriptieprijs stopgezet: te weinig Nederlands

De Geert Grote Pen, een jaarlijkse prijs voor de beste Nederlandstalige universitaire masterscriptie over een filosofisch onderwerp, zal niet meer worden uitgereikt. De reden: er zijn te weinig Nederlandstalige scripties. Volgens de organisator van de prijs ontmoedigen de meeste universiteiten het schrijven in het Nederlands. "Een masterscriptie in het Nederlands lijkt verboden of minimaal in taboesferen beland", aldus het persbericht van de Stichting Geert Grote Pen.

De laatste prijs is half juni uitgereikt aan Tomas Serrien van de Universiteit van Gent.

'Boeken' licht u in over nieuwe uitgaven in taalkundig Nederland en België. Vermelding in deze rubriek betekent niet dat de redactie ze aanbeveelt. Voor een zo volledig mogelijk beeld hebben wij ook uw hulp nodig. Weet u iets waarvan u denkt dat het in deze rubriek thuishoort, laat het ons dan weten. Verschijningsdata en prijzen onder voorbehoud.

Pathos

Als je iemand wilt overtuigen, kun je 'pathos' gebruiken, oftewel inspelen op emoties en het gevoel. In de bundel *Beïnvloeden met emoties* wordt door 33 wetenschappers uitgelegd hoe dat in zijn werk ging bij de oude Grieken en hoe het tegenwoordig wordt toegepast in de media en literatuur, in de rechtszaal – en ook in film, muziek en beeldende kunst. In dit mooi verzorgde boek komen veel geslaagde en opmerkelijke

voorbeelden van het gebruik van pathos voorbij, van onder meer Quintilianus, Vondel, Joseph Goebbels en Frans Timmermans, maar ook van bijvoorbeeld Tsjaikovski, Lou Reed, Prince en Rubens.

Beïnvloeden met emoties. Pathos en retorica, onder redactie van Jaap de Jong, Christoph Pieper en Adriaan Rademaker, is een uitgave van Amsterdam University Press en kost € 24,95 (gebonden, 255 blz.). ISBN 978 94 6298 121 8

► **Te koop in de webwinkel van Onze Taal.**

Schelden

Het vertalersduo Bindervoet en Henkes heeft in *Dat boek met die kuttitel* een flink aantal Nederlandse vloeken en scheld-

woorden bijeengebracht. Wie de twee een beetje kent, zal niet verbaasd zijn dat de uitleg ervan nogal eigenzinnig is. De meeste trefwoorden – van *ach-*

terlijke en *actreutel* tot *zombie* en *zwijnjak* – zijn van een zeer persoonlijke toelichting over gebruik en betekenis voorzien, die in sommige gevallen het karakter krijgt van een royale beschouwing.

Dat boek met die kuttitel. Schelden & vloeken in het Nederlands, een cursus voor beginners en gevorderden is een uitgave van Prometheus en kost € 17,50 (gelijmd, 188 blz.). ISBN 978 90 351 4299 2

► **Te koop in de webwinkel van Onze Taal.**

Vreemdetalenonderwijs door de eeuwen heen

Het lijvige *Geschiedenis van het talenonderwijs in Nederland* beschrijft de ontwikkeling van het onderwijs in de moderne talen (Frans, Engels, Duits, Spaans, Italiaans) sinds 1500, met name

binnen het voortgezet onderwijs. Wat werd er onderwezen, en hoe? Met wat voor leermodellen en met welke didactische aanpak? Welke personen zijn door de eeuwen heen van belang geweest voor de ontwikkeling van het vreemde-

talenonderwijs? Dit alles wordt beschreven binnen de bredere context van allerlei culturele en maatschappelijke ontwikkelingen – denk bijvoorbeeld aan veranderingen in het Nederlandse schoolstelsel en in de pedagogische inzichten.

Geschiedenis van het talenonderwijs in Nederland. Onderwijs in de moderne talen van 1500 tot heden van Hans Hulshof, Erik Kwakernaak en Frans Wilhelm is verschenen bij Uitgeverij Passage en kost € 19,90 (gelijmd, 468 blz.). ISBN 978 90 5452 315 4

Geschiedenis van het Nederlands

Het *Basisboek historische taalkunde* is een degelijk studieboek dat gedetailleerd beschrijft hoe onze taal zich ontwikkeld heeft van het vroeg-

ste Indo-Germaans tot het zeventiende-eeuwse Vroegnieuwlands, zowel qua vorm als qua klank. In aparte hoofdstukken wordt ingegaan

op het Fries en de Zuid-Nederlandse en Nedersaksische streektaalen.

Basisboek historische taalkunde van Henk Bloemhoff en Nanne Streekstra is verschenen bij Uitgeverij kleine Uil en kost € 35,- (gelijmd, 391 blz.). ISBN 978 94 91065 56 9

► **Te koop in de webwinkel van Onze Taal.**

En verder

- *Er was eens ... een verhaal* van Jeroen C. Muts. Cursusboek voor het schrijven van korte verhalen, voor zowel klassikaal als persoonlijk gebruik. VanDorp Uitgevers, € 19,95 (gelijmd, 88 blz.). ISBN 978 94 61851 12 3
- *Zo gespeld*. Online spellingcursus die ongeveer 30 minuten inzet per week vraagt. Voor € 145,- of € 185,- krijgen cursisten een jaar lang toegang tot het cursusmateriaal. Zogespeld.nl.
- *Woordenboek*. Gratis app van Muiswerk Educatief, die 80.000 veelgebruikte Nederlandse woorden verklaart, met gebruiksvoorbeelden, synoniemen en antoniemen. Zie Muiswerk.nl.
- *Grammaire innovaCtive*, van Annick Mannekens en Isabelle Werbrouck. Opfriscursus Franse grammatica. Acco, € 35,- (gelijmd, 112 blz.). ISBN 978 94 6292 287 7 ◀

(advertentie)

HUMMELINCK STUURMAN PRESENTEERT

BOMANS

ONZE TAAL INFORMEERT U IN JANUARI HOE U 'BOMANS' MET KORTING KUNT BEZOEKEN

Als iemand de titel 'Nederlandse taaltovenaar' verdient, dan is dat ongetwijfeld **Godfried Bomans**. **Reinier Bulder** kruipt in de huid van dit kleurrijke karakter.

Regie: **Aat Ceelen** Tekst: **Ruud van Megen**
Met **Reinier Bulder, Frederik Brom, Annick Boer en Randy Fokke**

TOURNEE 10 feb t/m 14 mei, o.a. 1 t/m 3 apr DeLaMar

THEATERTOURNEE DOOR HEEL NEDERLAND. VOOR MEER INFORMATIE SPEELLIJST EN ANDERE VOORSTELLINGEN: TOPTHEATER.NL

Matthias Giesen

Lezer

REDACTIE ONZE TAAL

Naam Cor Boonstra.
Woonplaats Benthuisen.
Geboren 23 juni 1931.
Beroep Vanaf 1953 diverse functies bij de Centrale Directie PTT (later: Holding KPN). Sinds 1992 gepensioneerd.
Partner, kinderen Echtgenote overleden in 2012, twee kinderen, vijf kleinkinderen.
Opleiding Hts elektrotechniek.
Hobby's/vrije tijd Vrijwillig korenmolenaar, spoorwegmodelbouw, koersbal (balspel), cello, politiek.
Onze Taal-lid sinds Waarschijnlijk december 1956.
Waarom werd u lid? PTT was in de jaren vijftig nog een zeer Nederlands staatsbedrijf met grote aandacht voor het gebruik van goed Nederlands. Op het opleidingsinstituut voor hoger opgeleiden werd *Onze Taal*

gepromoot, een wat saai uitzien-
gelig blaadje, maar met interessante inhoud. PTT betaalde gedurende de opleiding de helft van het abonnement.

Andere tijdschriften *De Ingenieur* en bladen van organisaties die ik ondersteun.

Krant *NRC Handelsblad*.

Televisie Overwegend documentaires en Teletekst.

Radio Door mijn erg slecht geworden gehoor is radio geen geschikte bron meer. Ik moet mensen kunnen zien spreken.

Boek Nederlands: *Nooit meer slapen* (Willem Frederik Hermans); vertaald: *Nachttrein naar Lissabon* (Pascal Mercier).

Website Geen.

Wat leest u het eerst in *Onze Taal*? Achtereenvolgens: korte teksten, achterpagina, langere teksten.

Wat zelden? Niet van toepassing.

Welke taalonderwerpen boeien u het meest? Taalontwikkelingen.

Favoriete *Onze Taal*-artikel Het themanummer over kindertaal (april 2003).

Aantrekkelijkste taaltrend De afname van 'ambtelijk' taalgebruik, maar ik maak me wel zorgen over wat er soms voor in de plaats komt.

Ergerlijkste taaltrend Dat in organisaties functies en afdelingen namen in steenkolen-Engels hebben gekregen die niets meer zeggen.

Verbeterd u iemands taalgebruik weleens? Wel in geschreven teksten.

Welke taalfout maakt u stiekem bewust toch? Het weglaten van de verbindings-*n*.
Als u de baas was over de taal, wat zou u dan het eerst doen? Het grammatica-

onderwijs weer op peil brengen, ook als betere basis voor het onderwijs in vreemde talen.

Beste taalgebruiker Mijn kleindochter van amper drie jaar. Zij veroverd de wereld ermee.

Lelijkste woord *Manager*.
Mooiste woord *Hefdraai-kiezer*. (Dit was een elektromagnetisch apparaat in telefooncentrales; het deed eerst stappen 'omhoog', 'draaide' dan in en 'koos' zo de volgende stap in de verbinding. Duidelijk toch?) <

'Alles naar wens voor u?'

NETTY SEBREGTS - SINT-MICHIËLS-GESTEL

En fenomeen dat me al enige tijd opvalt, is het toevoegen van de woorden *voor u* aan de vraag 'of alles naar wens is'. Het komt vooral in restaurants voor. Een overdreven uiting van klantgerichtheid misschien, geleerd op de opleiding? Het zijn vooral de jongeren die ik het hoor zeggen. Enkele voorbeelden:

- Is alles naar wens voor u?
- Heeft het gesmaakt voor u?
- Heeft het dessert voor u gesmaakt?
- Was alles naar uw zin voor u?

Mijn Vlaamse schoondochter denkt dat dit weleens uit België kan zijn overgewaaid.

Serius rekest

SIMON MULDER - DEN HAAG

Soms verdringen opkomende nieuwe woorden bestaande oudere termen. Zo hoor en lees je steeds vaker het Engelse *request* (betekenis: 'verzoek') in plaats van het wat onbekende Nederlandse *rekest*, dat eigenlijk alleen nog voorkomt in de uitdrukking *nul op (het) rekest krijgen*. Dat kun je te horen krijgen als een rekest, een verzoek dus, wordt afgewezen. Het Nederlands

kent als vormvariant ook *rekwest*. De drie woorden gaan allemaal terug op het Oudfranse woord *requeste* ('verzoekschrift'). Het Engelse *request* is de laatste jaren volop bekend geworden door de inzamelingsactie *3FM Serious Request* in het Glazen Huis.

Op 24 oktober verklaarde een hoogleraar van de Universiteit van Amsterdam in het onderzoeksprogramma *Argos* op NPO Radio 1 dat hij "nul op request" had gekregen, met de onvervalste Engelse uitspraak 'riekwest'. En hij is niet de enige.

Invloed van het Engels op het Nederlands is soms onvermijdelijk en niet per se een zonde. Maar zou het niet aardiger zijn als het verschil tussen de twee woorden gewoon bleef bestaan?

Mij moverende redenen

COR NELISSE - ROTTERDAM

Ge fascineerd las ik over de frase 'Wij herkennen ons niet in dat beeld', die gezagsdragers – Ton van der Woude besprak het in het oktobernummer – graag gebruiken als diplomatieke manier om een aantijging glashard te ontkennen.

Een vergelijkbare uitdrukking waarmee je zonder veel te zeggen toch op een gewichtige toon de boot kunt afhouden, is *om mij moverende redenen*. Die wordt al sinds jaar en dag gebruikt – onlangs nog door (in-

Voormalig Tweede Kamer-voorzitter Anouchka van Miltenburg

middels voormalig) Tweede Kamer-voorzitter Van Miltenburg. De vraag was waarom ze een 'klokkenluidersbrief' over de zogenoemde Teeven-deal door de papierversnipperaars had gehaald. Volgens Oosting van de onderzoekscommissie had Van Miltenburg geantwoord dat ze dat "om haar moverende redenen had gedaan". Ze bedoelde natuurlijk: 'Dat gaat jullie niks aan.'

Een paar dagen later zag ze zich genoodzaakt af te treden – vast ook om haar moverende redenen.

Waar rijdt de spookrijder?

WIM LAMMERS - HOOGEVEEN

Op de radio hoor ik geregeld meldingen als 'Op de A28, tussen Zwolle en Meppel, komt u een spookrijder tegemoet, haal niet in, enz.'

Als het woordje *u* in de zin het onderwerp is, rijdt de

spookrijder van Meppel naar Zwolle. Maar is een *spookrijder* het onderwerp, dan rijdt hij juist in tegengestelde richting. Ik vind het nogal verwarrend, dat moet toch duidelijker kunnen?

What's new?

JAN VORK - DE KWAKEL

In *Nrc.next* van vrijdag 6 november zag ik een voor mij nieuw anglicisme: "Wat is nieuw? Nederland mocht toch al 130 kilometer rijden?" – iets wat in mijn ogen regelrecht komt van het Engelse *What's new?*

Palmolieplantages

ANTON C. ZEVEN - WASSENAAR

Als het gaat over bos- en veenbranden in Indonesië, gebruiken de media vaak de term *palmolieplantage*. In dit woord wordt een product, palmolie, gekoppeld aan een teeltwijze: *plantage*.

Passen we dezelfde opbouw toe in Nederland, dan krijgen we voor appelboomgaard de term *appelsapboomgaard* en voor melkkoeweide de term *koemelkweide*. Het juiste woord is *oliepalmplantage*. Uit de vruchten van deze palm wordt palmolie geperst, dat onder meer wordt gebruikt voor de productie van margarine. <

Trouwe leden

Wie lid wordt van een vereniging of abonnee van een tijdschrift krijgt vaak een welkomstcadeau. Maar zouden ook trouwe leden niet af en toe zo moeten worden beloond? Ja, vinden wij.

Daarom verloot Onze Taal elke maand tien taalboeken onder de vaste leden. Iedereen die meerdere jaren lid is van Onze Taal, loot mee. Deze maand vielen in de prijzen: H. van Gelder, H.M. van Heijst, A. Hulsebos, M.W. Keijzer, J.S. Kik, M.W. Lagerwaard, G. van der Linden-Visser, M.J.M. van der Schroeff-Bakker, G.J. van der Spek en A.H. v.d. Velden.

ANTWOORDEN TAALTEST (zie pagina 9)

A. Spelling

1. a. empathisch
2. b. eskadron
3. a. rabarbertinctuur

B. Woordenschat

1. a. geest
2. b. met halfdichte ogen kijken
3. a. effen stof

C. Zoek de fouten

1. *bisschop, ingelaste, ongetwij-*

feld/zonder twijfel, sektes, erop wijzen, einde der tijden, nabij is of naderbij komt.

2. *purperen, soutanes, paus, apocalyps, rijkversierde, staatsiestola.*

D. Extra

Het onderdeel van de bloem is een meeldraad.

Lezertje

Naam: Simoen Baeyens (12 jaar).

Leukste vak: Lichamelijke opvoeding.

Favoriete boek: Alles van *Het leven van een loser*.

Favoriete taalspelletje: Tongbrekers. Bijvoorbeeld: 'Als jouw teckel mijn teckel tackelt, tackelt mijn teckel jouw teckel terug.'

Welke taalfout maak je zelf weleens? Op zich maak ik niet zo heel veel taalfouten, maar ik heb vooral problemen met een mooi en duidelijk handschrift! :-)

Mooiste woord: Meteorologie.

Lelijkste woord: Ik kom uit Zeeland, maar sommige dialectwoorden hier vind ik lelijk, zoals: *mèren* (dat betekent 'morgen').

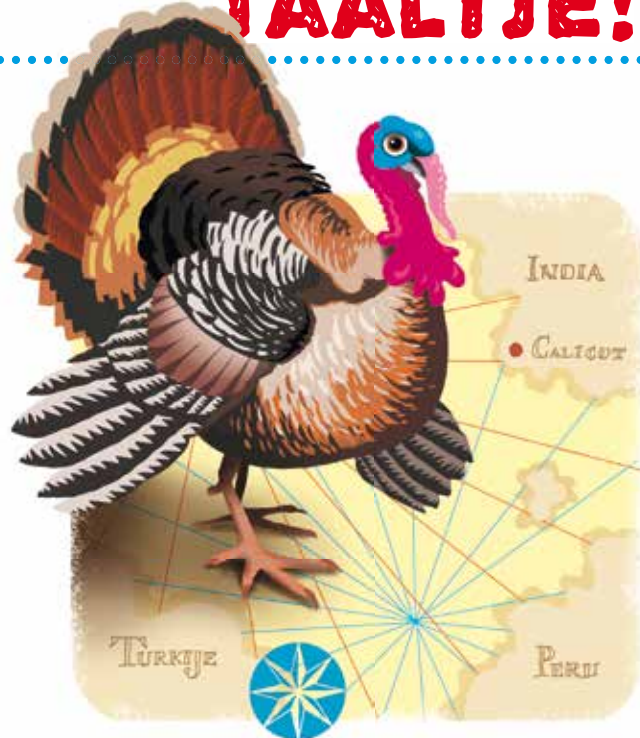

Simoen verdient hiermee het Van Dale basiswoordenboek *Nederlands*. Wil jij ook meedoen? Stuur dan een mailtje naar taaltje@onzetaal.nl, en dan sturen we je alle vragen toe.

MOPJE

Meester: 'Jantje, hoe kun jij zo veel fouten maken in één dictee?'
Zegt Jantje trots: 'Ach, ik neem er gewoon de tijd voor.'

Illustraties: Josje van Koppen

Woordweetje

Waarom heet een kalkoen 'kalkoen'?

Kalkoenen zijn genoemd naar de oude stad Calicut, in India. Vroeger heette die stad in het Nederlands Calcoen. Komt de kalkoen daar dan vandaan? Nee, die vreemde vogels komen uit Midden-Amerika. Maar in die tijd kwamen er veel spullen uit Calicut, zoals peper en stoffen om kleding mee te maken. En toen er opeens kalkoenen in Europa te zien waren, dachten de Nederlanders: die zullen dan ook wel uit Calicut komen.

Zijn de Nederlanders van die dommeriken? Misschien wel, maar ze zijn niet de enigen. De Denen, Zweden, Noren en IJslanders hebben hun kalkoenen naar precies dezelfde stad genoemd.

En weet je wat nu zo grappig is? Andere landen maken weer andere fouten. In het Engels noemen ze de kalkoen 'turkey' omdat ze dachten dat kalkoenen uit Turkije kwamen. In het Portugees heet een kalkoen 'perú' (naar het land Peru). En in Maleisië heet hij 'ayam belanda', en dat betekent ... 'Hollandse kip'!

Als je wilt weten waar een dier vandaan komt, kun je dus beter in een biologieboek kijken dan naar de taal.

kids week TAALNIEUWS

Zo praat een panda

Goed nieuws voor Wu Wen en Xing Ya. Als deze twee panda's later dit jaar naar Nederland komen, kun je niet alleen naar ze kijken, maar ook met ze praten! Nou ja, een beetje dan.

Chinese wetenschappers hebben vijf jaar lang onderzoek gedaan naar pandataal. Onlangs maakten ze bekend dat de dieren dertien verschillende geluiden maken, die allemaal iets anders betekenen. Zegt een panda bijvoorbeeld 'dzjie-dzjie', dan kun je het beste maar snel een struikje bamboe gaan halen. Het betekent namelijk 'honger!' Een beer die 'wow-wow' bromt, baalt. Het betekent zoiets als: 'Ik vind dit niet leuk.' En als een panda klinkt als een schaap, is-ie eigenlijk smoorverliefd. 'Baaa' betekent namelijk: 'Ik vind je lief!'

Goed oefenen dus, en dan ben je volgend jaar prima voorbereid op een pandapraatje met Wu Wen en Xing Ya in Ouwehands Dierenpark Rhenen!

Kidsweek is een échte, wekelijkse krant, speciaal voor kinderen van 7 tot 12 jaar. Website: www.kidsweek.nl.

Ruggespraak

Bedrijfswagen van dakspecialist Dekkers

*Tot 50% korting
op héél veel
dames, heren en
kinderjassen!*

E-mailnieuwsbrief V&D

De gemeente heeft een werkgroep gevraagd om ideeën te bedenken om nieuw leven in de begraafplaats te blazen.

De Nieuwsbode Zeist

Met de handtekening geeft de gemeente aan zich ervoor in te zetten dat de ambtelijke organisatie op termijn geen broeikas meer produceert.

Stadtiel.nl

*De zaadjes uit het pepertje verwijderen
en deze kleinsnijden.*

Gebruiksaanwijzing Siemens Magnetron Plus

Extra Bijbestelling *		
105.	Kinderen met frites, kroket of frikandel en appelmoes	€ 5,60
119.	Witte Rijst (klein)	€ 2,70
120.	Nasi / Bami goreng (klein)	€ 3,60
121.	Mihoen goreng / Chin. Bami / Nasi (klein)	€ 4,80
122.	Frites (grote zak)	€ 2,80
123.	Atjar / Saté saus / Pikante saus / Zoetzuur saus	€ 2,80

Foto: Daphne Dost

Menukaart van Chinees restaurant

‘Bezoeker Militair Museum moet geraakt worden’

AD.nl

Jaloersmakend: voormalig topmodel Marvy Rieder beviel vorig jaar van dochter Philou en is inmiddels zelf weer bijna terug op haar geboortegewicht.

Ditjes & Datjes

De problemen concentreren zich rond de positie van de cantorij onder leiding van Aleida Post en die van organist Margreeth de Jong. Beiden kunnen niet door een deur.

Provinciale Zeeuwse Courant

Foto: Arjen de Ronde

Bordje bij bowlingcentrum

**25 Limburgers
beginnen elke dag
een eigen bedrijf**

Limburg zaken

ruggespraak@onzetaal.nl

